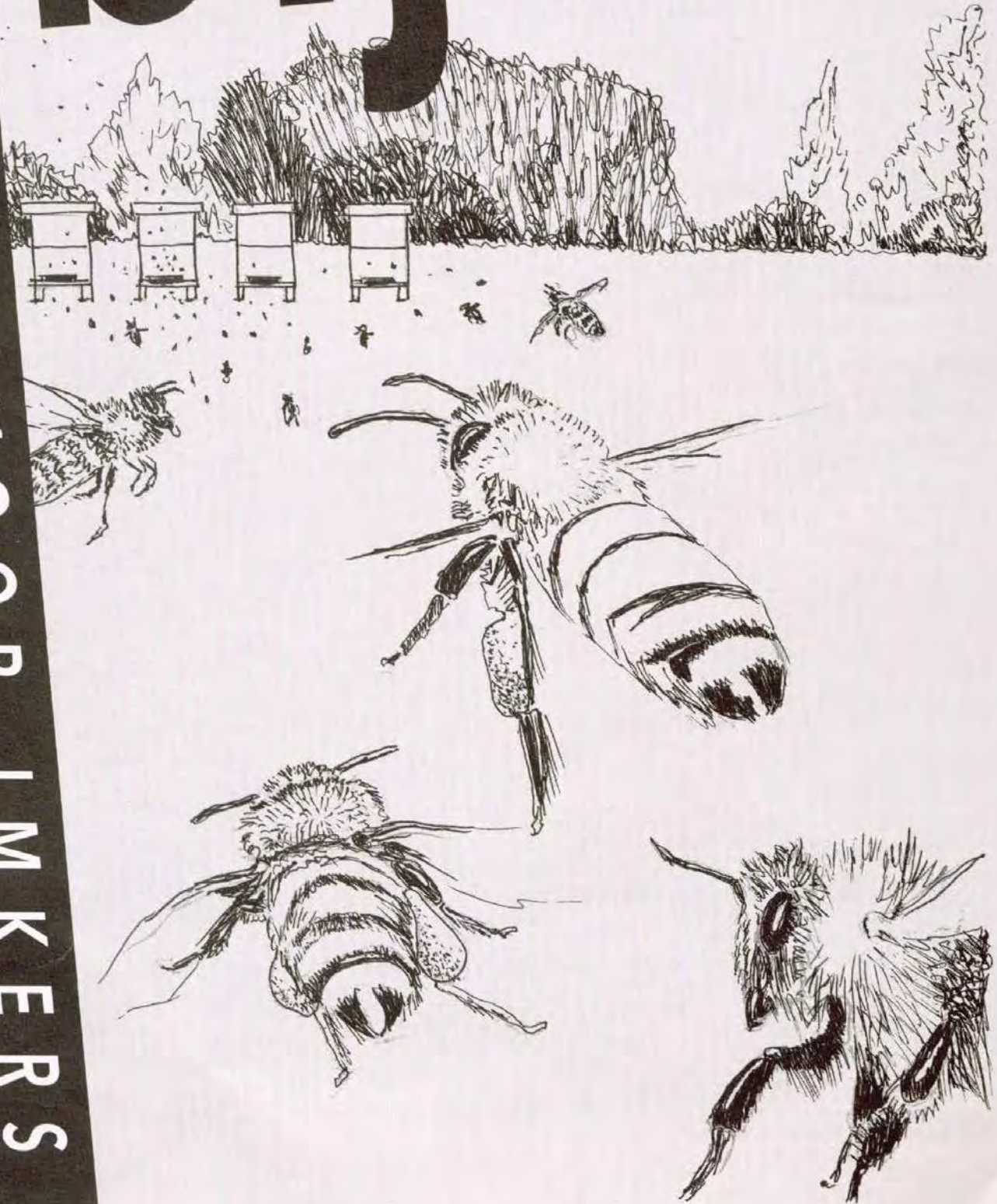

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

9-1
januari
2000

MAANDBLAD VOOR IMKERS

bijen

bijen

Van de redactie

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357

Jaargang 9, nummer 1, januari 2000

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofredacteur mw. M.L. Boerjan

Redactie M.J. van Iersel, A.M. Kuypers, R.H. Molenaar, en M. Schyns, A. Vermaas

Vaste medewerkers mw. N. de Jong, O. de Kat, A. Neve, Chr. Smeekens en K. Zoet.

Redactiesecretaris mw. M.J.E.M. Canters

Postbus 90, 6720 AB Bennekom Telefoon 0317 422422

Telefax 0317 424180 E-mail bijenhuis@tip.nl

Serveraansluiting VBBN zoemlijst: listserv@lifenet.nl

Stuur een E-mail naar bovengenoemd adres, met vermelding in de onderwerpregel en de body van het bericht:

Subscribe VBBN_ZOEM-L

Homepage VBBN: <http://www.tip.nl/users/bijenhuis>

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg, telefoon 013 583 63 50

Bankrelatie RABO-bank Tilburg,

rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'Bijen'.

Postbanknummer van de bank 10.88.813

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (de juli- en augustusnummers worden gecombineerd).

Oplage 7.600

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

f 20,00 per 20 woorden, elk extra woord f 0,50

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Bij de voorplaat: 'Bijen onderweg naar huis', tekening door Jeanette van der Aa

De kopijlijst van dit nummer van Bijen beijkend, geloof ik dat we ook deze keer weer een gevarieerd aanbod artikelen hebben. Zie de inhoudsopgave en pik uw graantje mee. Nogmaals informatie over Amerikaans vuilbroed, deze keer meer over de biologische achtergrond. In de rubriek 'imkerervaringen' zal Frans Roskam u in het komende seizoen regelmatig op de hoogte houden van zijn ervaringen. Regelmatig heb ik in de rubriek 'Apistaartje' geschreven over de zoemlijst in de hoop een discussie in Bijen op te kunnen starten. Dit is niet gelukt, ik doe echter een ander voorstel om het moderne medium 'Internet' te integreren in Bijen. U leest hierover in de laatste 'Apistaartje'.

Een voor oud-'Groentje'-lezers oude bekende mogen wij aan u voorstellen: Otto de Kat. Hij zal voortaan de rubriek 'Van heinde en ver' verzorgen. Otto, hartelijk welkom, wij zijn blij dat je er weer bent.

Rest mij tot slot u te melden dat wij in december afscheid hebben genomen van Martin Schyns als redactielid. Martin, het gaat je goed.

Ab Kuypers

Inhoud

Amerikaans vuilbroed	M. van Iersel	3
Symposium Bijenziekten	M. Boerjan	6
World history of beekeeping	M. Boerjan	6
Van heinde en ver	O. de Kat	7
Bijenplant in beeld	A. Neve	8
Nieuws van de Ambrosiushoeve	Christ Smeekens	10
Van imker tot imker	Ko Zoet	12
Bijengif en Reumatoïde artritis (2)	G. L. Vermeer	14
Reactie op fusie	D. Vunderink	15
Bericht aan lezers		15
Bijen op de Vosheuvel	A. Kuypers	16
De lezer schrijft		
<i>Nu of nooit</i>		17
<i>Nieuw varroa-verhaal</i>		19
Imkerervaringen	F. Roskam	18
Api@staartje	A. Kuypers	20
Limburgs Landschap	M. Schyns	21
Adressen		22
Deurnse imkers naar Leszno J. van Etten van Homelen		23
Verenigingsnieuws		
Van de bestuurstafel		24
Studiedag Bijenhoudersbond NCB/ZLTO 1999		24
Uit de PC van de voorzitter		26
Onderscheidingen VBBN 1999		26
Het Bijenpaviljoen Floriade 2002		27
Familieberichten		28
Kalender		29
Vraag en aanbod		31

De meest verwoestende van alle broedziekten

M.J. van Iersel

In 1769 noemde Schirach een bepaalde ziekte van het broed van de honingbij 'vuilbroed'. Sindsdien hebben verschillende schrijvers diverse typen 'vuilbroed' genoemd. Het is niet bekend naar welke van deze ziekten Schirach oorspronkelijk verwees. In 1885 werd in Engeland de oorzaak vastgesteld van een van de soorten vuilbroed en men noemde de ziekteverwekker *Bacillus Alvei*, tegenwoordig *Melissococcus* genoemd. Deze ziekte is later Europees vuilbroed genoemd want hij is voor het eerst beschreven door een onderzoeker in Europa.

Een verwoestende ziekte

In 1903 ontdekte White de ziekteverwekker van een van de andere typen vuilbroed. Het was een bacterie en hij noemde deze *Bacillus larvae*. De ziekte werd Amerikaans vuilbroed genoemd omdat het onderzoek werd uitgevoerd in de staat New York, VS. Onlangs is *B. larvae* herbenoemd als *Paenibacillus larvae* ondersoort *larvae* (*P.l.larvae*).

Amerikaans vuilbroed (AVB) wordt beschouwd als de meest verwoestende van alle broedziekten van de honingbij. Normaal zullen volken, waarvan in het gesloten broed klinische symptomen van AVB te zien zijn, sterven, als er geen behandeling wordt uitgevoerd. De ziekte kan grote economische verliezen veroorzaken voor zowel imkers als bedrijven die van bestuiving afhankelijk zijn. De laatste 10 jaar is er een toename van het aantal gevallen van AVB in Europa. Dit onderstreept het belang van preventie en bestrijding.

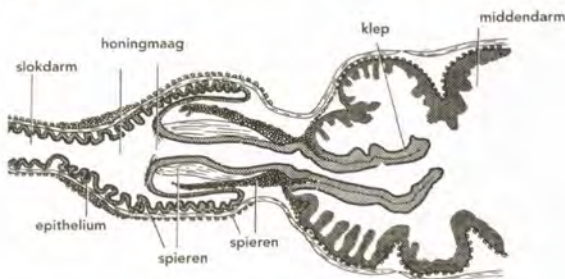
Amerikaans vuilbroed is een ziekte van het jonge broed

Zodra de larve uit het ei te voorschijn komt, wordt ze door de voedsterbijen gevoerd en daarbij kan de larve de sporen van de bacterie binnenkrijgen. Sporen van *P.l.larvae* kunnen zowel de werksterlarven als koninginnen- en darrenlarven infecteren. Uit een studie bleek dat larven die jonger zijn dan 24 uur het meest kwetsbaar zijn. De gevoeligheid van honingbijlarven is onder andere erfelijk bepaald. Een onderzoek laat zien dat 50% van 18-24 uur oude larven van een resistente lijn dood ging zodra ze meer dan 2.500 sporen kregen toegediend. Bij een minder

resistente lijn was dat al bij 1.300 sporen het geval. In een andere studie werden de larven in het laboratorium opgekweekt. Op die manier is het mogelijk de invloed van de voedsters uit te sluiten. Larven van 24-28 uur oud bleken gevoelig te zijn voor infectie door *P.l.larvae* met een duidelijk verband tussen de hoeveelheid sporen en de reactie. Oudere larven worden steeds ongevoeliger voor infectie, zodat er geen duidelijk verband aantoonbaar was tussen sporendosis en afsterven bij larven ouder dan 48 uur.

Anatomie van de middendarm

Om de ontwikkeling van de bacterie *P.l.larvae* in de individuele larf te begrijpen moeten we de bouw van de middendarm kennen. We onderscheiden daarbij de ruimte in het darmkanaal, het lumen en de ruimte buiten het darmkanaal, de haemocoel waar het bijenbloed zich bevindt. Het darmkanaal zelf kent een darmwand, aan de buitenkant omgeven door spieren in dwars- en lengterichting. De darmwand noemt men het epithelium en bestaat uit cellen. Afscheidingen van deze cellen zorgen voor de spijsvertering. De darmwand is van het voedsel in de darm gescheiden door vliezen, de zogenaamde peritrofe membranen. De functie van deze vliezen is niet geheel duidelijk. Men veronderstelt dat ze de darmwand beschermen tegen beschadigingen door de harde stuifmeelkorrels.

Lengtedoorsnede van de honingmaag en begin middendarm (naar Snodgrass, 1956)

Ontwikkeling van AVB in de larven

De sporen uit het besmette larvenvoedsel ontkiemen in de middendarm. De aanwezigheid van koolstofdioxide maakt de spore duidelijk dat ze zich in de middendarm bevindt en kan ontkiemen. Uit de

Dwarsdoornede van de middendarm van de honingbij

spore komt de bacterie *P.l.larvae* te voorschijn. De bacterie is staafvormig en vermenigvuldigt zich al in het darmkanaal. De bacteriën proberen door de peritrofe membranen heen te komen. Daarna dringen ze door in het epithelium van de middendarm en gaan daar doorheen naar de lichaamsruimte buiten de darm. Hierin bevindt zich het bijenbloed. De bacteriën ondervinden dan geen hindernissen meer bij de verspreiding door het gehele lichaam. Ze vermenigvuldigen zich snel. Tenslotte zijn alle weefsels en organen van de larf aangetast. Dit stadium wordt bereikt in de overgang van larf naar pop. De pop sterft nu snel. Zodra er in de pop geen voedsel meer voor de bacteriën over is of zodra het aantal bacteriën een bepaald aantal overschrijdt, gaan ze over tot sporevorming. In een enkele rottende larf worden $2,5 \times 10^9 = 2.500.000.000$ sporen gevormd.

Immuniteit aangetast

Tijdens de infectie van de larve scheidt *P.l.larvae* een eiwit (proteïnase) af dat de werking van het immuniteitsstelsel van de besmette larve belemmert. Dat eiwit is in staat de werking van apidaecinen te onderdrukken. Apidaecinen zijn speciale eiwitten die de bij maakt om een binnendringende ziekteverwekker te bestrijden. Apidaecinen maken de bij immuun totdat de infectiedruk te hoog wordt, anders gezegd totdat er teveel sporen zijn binnengedrongen. Het mechanisme van aanval en afweer bij een besmetting met AVB wordt nog niet goed begrepen. Het eiwit proteïnase van *P.l.larvae* onderdrukt de werking van de afweerstoffen (apidaecines) van de larf, maar bij larven zijn tot nu toe alleen niet actieve afweerstoffen gevonden. Volwassen bijen zijn resistent tegen AVB. In besmette bijen kunnen sporen meer dan 2 maanden in het spijsverteringskanaal aanwezig blijven. Deze sporen

zijn besmettelijk en kunnen een uitbraak van AVB veroorzaken als ze aan jonge larven gevoerd worden. Zo fungeren besmette bijen als dragers van de ziekte.

Uitbraak van AVB in een volk

Diverse studies tonen aan dat er bij volken zonder klinische symptomen van AVB sporen van *P.l.larvae* in de honing aanwezig kunnen zijn. Gedurende een aantal jaren (1978-1990) had 9,7% van de onderzochte Deense volken honing die besmet was met sporen, terwijl slechts 3,7% van de volken klinische symptomen liet zien. Volken kunnen meerdere jaren honing hebben met veel sporen van AVB en toch geen klinische symptomen laten zien. Verder hebben veldproeven met volken die besmet werden met *P.l.larvae* aangetoond dat de bijen de sporen uit het volk kunnen verwijderen en dat er geen eenvoudige samenhang bestaat tussen het aantal sporen in de honing en de eerst zichtbare tekenen van AVB in het gesloten broed.

Het aantal sporen van *P.l.larvae* dat nodig is om een uitbraak te veroorzaken is experimenteel onderzocht door grote bijenvolken suikerwater met een bekend aantal sporen te voeren. Er was geen duidelijke samenhang te ontdekken tussen de hoeveelheid sporen die werd gevoerd en het ziek worden van de volken. Het gevoerde aantal sporen varieerde van 6 miljoen tot 2 miljard. Sommige volken werden al ziek bij het lage aantal sporen, anderen pas bij 2 miljard sporen.

Deze verschillen zijn te verklaren door verschillen tussen de bijenvolken: de meer of minder sterke natuurlijke weerstand zoals die erfelijk in een bepaalde bijenlijn wordt doorgegeven, de sterkte van het volk, de verhouding van volwassen bijen en broed, verschillen in dracht en stuifmeel verzamelen en verschillen in weer en klimaat.

Verspreiding onder de volken

De natuurlijke verspreiding van AVB is gering, vooral omdat de meeste sporen uit de circulatie worden gehaald door het hygiënisch gedrag van de volwassen bijen en omdat alleen de jongste larven vatbaar zijn. AVB kan verspreid worden door volken te voeren met honing of stuifmeel waarin sporen van *P.l.larvae* aanwezig zijn, door bijen die honing roven bij besmette volken. De infectie wordt ook verspreid door ramen besmet broed van het ene naar het andere volk over te brengen en door het gebruik van besmette bijenkasten of ander besmet materiaal. Vervliegende bijen zijn geen grote oorzaak in het verspreiden van de ziekte. Betrekkelijk weinig bijen

vervliegen en de meeste van hen dragen niet voldoende sporen bij zich om de infectie op gang te brengen. Koninginnen uit zieke volken kunnen nu en dan een aantal sporen van *P.l.larvae* bij zich hebben, terwijl werksters uit dergelijke volken een groot aantal sporen in hun darmkanaal hebben. Zelfs al zijn de koninginnen draagster van sporen dan nog zijn ze niet in staat om de klinische symptomen van AVB op te roepen als ze in een gezond volk worden ingevoerd.

Resistentie tegen AVB

De uitbraak van AVB houdt niet alleen verband met het aantal sporen dat aanwezig is in de honing van een volk, maar ook met het niveau van de weerstand tegen de ziekteverwekker in dat specifieke volk. Bij resistente volken vindt men gewoonlijk niet meer dan 200.000 tot 500.000 sporen per gram honing. Geen enkele lijn van honingbijen is immuun voor AVB, maar de weerstand ertegen is verschillend.

De weerstand bij de verschillende soorten larven (moer, dar, koningin) in het bijenvolk houdt verband met het stuifmeel in het voedsel van de larve. Koninginnenlarven krijgen het minste stuifmeel en zijn het bevattelijkst; werksterlarven krijgen een bescheiden hoeveelheid stuifmeel en zijn gemiddeld vatbaar en darrenlarven worden gevoed met het meeste stuifmeel en zijn het minst bevattelijk. Stuifmeel bevat micro-organismen die zich vijandig gedragen tegen *P.l.larvae*. Deze vijandige micro-organismen kan men isoleren uit de middendarm van larven en volwassen bijen en ook uit het door de bijen verzameld stuifmeel. Deze stoffen blijken dan in het laboratorium in staat het ontkiemen van de sporen en de groei van kolonies van *P.l.larvae* te verhinderen. Deze afremming gebeurt waarschijnlijk ook in het darmkanaal van de larven aangezien het experimenteel voeden van stuifmeel aan besmette larven van 6-18 uur oud het aantal sterfgevallen duidelijk verminderde. Aan de andere kant produceert *P.l.larvae* antibiotische stoffen die het effect verminderen van de natuurlijke microflora in het darmkanaal van de bij.

Verschillen in weerstand

Andere bestanddelen in het voedsel van de larven spelen ook een rol bij de weerstand tegen AVB. Bij resistente lijnen van de honingbij is het voedsel van de larven meer effectief in het verhinderen van het ontkiemen van de sporen en het groeien van de bacteriën dan het larvenvoedsel van bevattelijke lijnen. Men denkt dat de vetzuren in het larvenvoedsel een van de remmende componenten vormen.

De honingmaag (*proventriculus*) van de volwassen bij speelt ook een rol bij de weerstand tegen de ziekte. Sporen worden door de werking van het ventiel in de honingmaag uit de voedseloplossing verwijderd. Tot op zekere hoogte verhindert deze filterende werking van het ventiel dat er sporen terechtkomen in het voedsel voor de larven. Resistente lijnen filteren de sporen beter uit dan bevattelijke lijnen.

Een andere zeer belangrijke factor in het resistentie mechanisme is de vaardigheid van het volk om zieke larven te ontdekken en te verwijderen voordat de bacteriën tot sporevorming over kunnen gaan. Experimenten met individuele infectie van larven met *P.l.larvae* hebben aangetoond dat resistente volken larven die daardoor ziek worden, veel sneller verwijderen dan bevattelijke volken. In een resistent volk werd geen sporevorming waargenomen terwijl in een bevattelijk volk bij verschillende larven sporevorming optrad.

Preventie

In het algemeen wordt een regelmatige vervanging van de raten aanbevolen om een uitbraak van AVB te voorkomen. Broedkamerramen niet ouder laten worden dan 3 jaar.

Plaats de volken gedurende het actieve seizoen in gebieden met een goede nectar- en stuifmeeldracht. Geef volken een nieuwe moer uit een lijn met een goede resistentie tegen AVB. Gebruikte materialen grondig schoonmaken en bijen voeren als er geen dracht is.

Aangezien sporen van AVB gevonden worden in honing van volken zonder klinische symptomen, is het aan te bevelen om honing pas aan volken te voeren als deze vooraf getest is en negatief bevonden voor de aanwezigheid van sporen. (Noot van de vertaler: voor de gewone imker is dit praktisch onuitvoerbaar. Voorzichtig zijn met honing voeren is dus raadzaam). In de meeste gevallen zijn de sporen van *P.l.larvae* één jaar voordat de klinische symptomen te zien zijn, al te ontdekken. Voederkransonderzoek kan daarom een belangrijke rol spelen in de preventie van AVB.

Bovenstaand artikel is een vertaling en bewerking van een deel van het artikel: American foulbrood: a review of its biology, diagnosis and control, door Hansen, H. en Brodsgaard, C. uit 'Bee World' 80(1): 5-23 (1999)

Verder geraadpleegd:

Anatomy of the honeybee door Snodgrass, R.E.

Verslag Symposium Bijenziekten 1999, Kalmthout

Symposium bijenziekten (België, februari 1999)

Marleen Boerjan

Bijen kunnen, net als de mensen en de dieren, ziek worden door, bijvoorbeeld, een besmetting met bacteriën, virussen en parasieten. Dat is vervelend want een ziek volk gedijt slecht en kan zelfs dood gaan. Het beste is dus dat we voorkomen dat een bijenvolk ziek wordt. Hoe dat te doen? De laatste jaren is hierover met enige regelmaat in de diverse vakbladen in Nederland en België geschreven. Probleem hierbij is echter dat er altijd pas over de bestrijding van een ziekte geschreven wordt als de ziekte reeds daar is: we bestrijden de één en vergeten de andere. Wat weten we bijvoorbeeld nog over nosema of, nog verder weg, van de tracheënmijt? Het

6 initiatief dat Catharine Reker, Jan Charpentier, Frans
■ Jacobs en collega's namen om een twee-daags symposium Bijenziekten te organiseren verdient dan ook alle lof.

Een extra bijzonderheid was natuurlijk ook de samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse imkers. Catharine Reker en Jan Carpentier zijn beiden lid van de Commissie ziektebestrijding van de VBBN. Frans Jacobs is betrokken bij het Informatiecentrum voor Bijenteelt van de Koninklijke Vlaamse Imkers Bond (KVIB).

Het verslag van het symposium is nu beschikbaar en voor het eerst sinds jaren is er weer een goed (Nederlandstalig) overzicht van de nu bekende bijenziekten, inclusief nosema en *Acarapis woodi*. Per ziekte wordt aandacht besteed aan het voorkomen, de methoden voor het stellen van de diagnose en de bestrijding van de verschillende ziekten.

Het kleine boekwerk is samengesteld uit samenvattingen van de lezingen door wetenschappers en ervaren imkers en geïllustreerd met schema's en tekeningen. Het is een goed leesbaar overzicht geworden, dat zowel voor de beginnend als de meer gevorderde imker gewaardeerd kan worden en dus thuis hoort in elke (bijen)boekenkast.

Het verslag is verkrijgbaar bij het secretariaat van de VBBN, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, 0317-422422, fax 0317-424180 of E-mail: bijenhuis@tip.nl en bij het Informatiecentrum voor Bijenteelt, p/a Universiteit Gent, S.35 Krijgslaan 281, B-9000 Gent (België) 00-32-9-2644925.

Uitgave van Het Informatiecentrum voor Bijenteelt KVIB en de VBBN

The world history of beekeeping and honey hunting

Marleen Boerjan

The world history of beekeeping and honey hunting door Eva Crane

Uitgever: Duckworth
(enquiries@duckworth-publishers.co.uk)
ISBN: 0 7156 2827 5
Prijs: 85 Engelse ponden

In 1983 schreef Eva Crane het boek 'The archaeology of beekeeping', een mooi overzicht van wat tot dan toe bekend was het verzamelen van honing van wilde bijen en over de geschiedenis van het bijenhouden. Het boek dat nu voor me ligt is 3x zo dik en zwaar als het boek uit 1983, het beschrijft dan ook de resultaten van historisch en archeologisch onderzoek over de gehele wereld van de laatste 20 jaar. En dat is veel. In

de laatste decenia is kennis verzameld over bijvoorbeeld het schilderen met was door de aborigines uit Australië. Ook is er nu veel meer bekend over de klassieke methoden van het houden van bijen in het Middellandse gebied en de landen in Midden Amerika. Het boek bevat een schat aan gegevens over de bijenteelt nu en in het verre verleden. In totaal 54 hoofdstukken verdeeld over 10 delen worden verschillende aspecten van de relatie bij-mens beschreven. In het eerste deel worden de sociale insecten die nectar verzamelen beschreven, de angelloze bijen worden niet vergeten. In de volgende delen worden de verschillende werkwijzen behandeld waarop mensen de honing en was verzamelen. In de laatste hoofdstukken komen de bijenproducten aan bod en de rol die deze speelden in de sociale structuren van volkeren over de gehele wereld. De lezer van 'The world history of beekeeping and honey hunting' zit in een tijdmachine die in sneltreinvaart de gehele wereld over reist. Het boek is zeer rijk geïllustreerd en is haar prijs meer dan waard.

Ver is nu heinde...

Bijna een eeuw geleden richtte imker H.A. Beil uit Dinxperlo een - zoals aanvankelijk in de ondertitel stond - 'Geïllustreerd maandblad voor reform-bijenteelt' op, 'De Practische Imker' genaamd. Hij zou dit blad 21 jaren lang redigeren.

Wie in die oude jaargangen bladert, komt veel bekends tegen; imkerproblemen van toen zijn er nu nog steeds. Zo vroeg iemand in de rubriek 'Vraag- en Brievenbus' aan Beil: 'Zou een zwerm waarvan men niet weet van welke kast hij is, als de moer er uitgevangen is, weer op zijn kast terugvliegen?'. Beil antwoordde kortaf: 'Ja, mits het uitvangen dadelijk geschiedt'. Andere vaste rubrieken waren onder meer: 'Teeltrubriek', 'Honing- en Wasmarkt'. Maar ook had Beil al een rubriek waarin aandacht besteed werd aan voor imkers interessante nieuwtjes uit kranten en tijdschriften uit binnen- en buitenland; een maandelijks stukje dat hij..., 'Van Heinde en Ver' had genoemd.

'Heinde' betekent letterlijk 'nabij', of 'bij de hand'; het is dan ook afgeleid van het woord 'hand' (vgl. behendig). 'Van dichtbij en veraf' had de rubriek ook kunnen heten. 'Heinde' was in Beils tijd niet veel verder dan Amersfoort of Elspeet, en 'Ver' was meestal Duitsland of Oostenrijk en bij hoge uitzondering zelfs Amerika. Later kreeg de rubriek als kop een bijzonder, ietwat kinderlijk tekeningetje. Boven 'Heinde en Ver' hangen een paar telefoondraden via welke twee bijen elkaar bellen met zo'n ouderwetse wandtelefoon. Een derde bijtje maakt een vervaarlijke duikvlucht in de richting van een korf, een brief geklemd tussen haar kaken. Ach, wat zou dat aardig zijn: iets dergelijks, maar dan op zijn 21ste-eeuws, boven de huidige VH&V-rubriek... In onze tijd heeft het postbijtje inmiddels gezelschap gekregen van het e-mail- en Internetbijtje; 'heinde' omvat nu de hele aardbol en 'ver' bestaat niet meer. Op de tafel van de huidige rubriekschrijver liggen tijdschriften uit onder meer Vlaanderen, Nieuw-Zeeland, Schotland, Zuid-Afrika, Zwitserland en de Verenigde Staten, allemaal 'heinde' dus. En klik op de site van de Nieuw-Zeelandse imkers en je komt een heleboel te weten over hoe ze daar het Amerikaans vuilbroed proberen uit te roeien.

Zo simpel is het niet

Je kunt bijna geen imkersblad opslaan of de problematiek van de zwermverhinderings wordt wel

aan de orde gesteld. Zo ook weer in het Deutsches Bienenjournal (1999/8). Een Beierse imker met drie jaar ervaring en zeven volken stort zijn hart uit. Hij heeft er geen zin meer in, wil de hele imkerij er aan geven. Het ging altijd goed, behalve het afgelopen jaar. Slecht weer in het voorjaar weerhield deze weekendimker ervan de volken meer ruimte te geven. Bij de eerste de beste inspectie bleken vijf van zijn volken zwermcellen te hebben. Toen deed hij iets doms. Van de zwermrijpe volken maakte hij aflegertjes bestaande uit drie ramen, waarvan een bezet met bijen en een zwermcel. De hoofdvolkten kregen, nadat hij alle doppen verwijderd had, een extra broedkamer. Drie weken met slecht weer later brak de catastrofe los. Alle vijf volken zwermden. Twee ervan kon hij nog scheppen, de andere waren spoorloos. In geen geval moet je stoppen met imkeren, adviseerde vragenbeantwoorder Karl Spürgin. Ruimte geven als het koud is, kan heus geen kwaad. En dat van die afleggers met een dop helpt natuurlijk geen zier tegen het zwermen. Je moet afleggers maken met de moer, de hoofdvolkten zet je op één dop. Drie weken later zijn, als alles goed gaat, de jonge moeren aan de leg. Mocht dat niet zo zijn, dan verenig je het volk weer met de aflegger met de oude koningin. Dat doe je met een dubbele krant. Daarop en op de bodemplank verdeel je twee fijngesnipperde uien. Korte tijd later liggen krant en uien in stukjes buiten de kast en de volken zijn probleemloos verenigd. 'So einfach geht es', besluit de zeer ervaren imker Spürgin zijn advies. Maar dat met die uien zou ik nooit doen; uienhoning is vast niet lekker. Bovendien kun je je afvragen of een hulpeloze imker iets heeft aan dergelijke adviezen in een bijenblad. Op papier lijkt het allemaal zo simpel, maar zo 'einfach' is bijenhouden nou ook weer niet. Een beginnend imker (en dat ben je heel lang!) moet persoonlijke hulp hebben; iemand die naast hem staat met raad en daad. Een zwermverhinderingsmethode van het genre zolust-ik-er-nog-wel-een-paar, die het Maandblad van de Vlaamse Imkersbond (1999/6) aan beginnende imkers adviseert, is kort samengevat als volgt. Controleer in de zwermtijd elke week of de moer er nog in zit. Sla alle ramen af en verwijder alle open of gesloten doppen. Herhaal dit tot de zwermdrang voorbij is. Gewoonlijk is dat na een week of drie, vier. 'Maar met bijen weet je het nooit', besluit de schrijver terecht, waarna hij gelukkig een veel elegantere methode uitlegt, eentje die ongeveer overeenkomt met die van Spürgin.

Lange ereprijs (*Veronica longifolia*)

Een sieraad voor de tuin

Wie van blauw houdt en een mooie sierlijke plant voor de tuin zoekt, moet eens gaan denken aan de Lange ereprijs of daarvan afgeleide cultuurvariëteiten. Hij bloeit volop in juli, heeft een lange bloeitijd en moet ook erg in trek zijn bij insecten, want je ziet er bijna altijd bijen en andere insecten stuifmeel en nectar op verzamelen.

Langs rivieren en beken

Het geslacht Ereprijs (*Veronica*) is een van de 300 geslachten van de grote Helmkruidfamilie (Scrophulariaceae). Het telt ongeveer 300 soorten, waarvan een groot deel groeit in het gematigde deel van het noordelijk halfrond. Lange ereprijs, voorheen was het 'Langbladige ereprijs', komt in ons land ook in het wild voor, zij het in beperkte mate. Het is een echte stroomdalplant, een plant die van nature alleen langs rivieren en beken groeit. Via die wateren is de plant ook vanuit Midden-Europa naar onze contreien gebracht. Maar omdat zij de invloed van de zee mijdt, is ze niet verder gekomen dan het oosten van ons land. Daar ligt dan ook de westelijke grens van haar natuurlijk verspreidingsgebied.

Hemelsblauwe bloemen

Lange ereprijs is een vaste plant met een stevige taaie rechtopstaande stengel. De plant kan ruim 1 meter hoog worden. Soms vormen zich boven aan de hoofdstengel zijtakken. De eironde tot lancetvormige bladeren hebben een korte steel en een onregelmatig gezaagde rand. Ze staan twee aan twee tegenover elkaar of in kransen van 3 tot 4 stuks. Stengels en bladeren zijn kort behaard.

De bloemen staan in een lange tros aan het eind van de stengel en zijtakken. De bloei begint onder aan de tros en zet zich langzaam op opeenvolgend naar boven voort. De bloemen zijn tweelippig, tweezijdig symmetrisch en ze hebben een prachtige hemelsblauwe bloemkroon. Het is oppervlakkig niet aan de bloemen te zien, maar ze zijn 5-talig. Dat vraagt om uitleg. Te beginnen bij de kelk, daarvan is de ontwikkeling van de achterste lob achterwege gebleven. De bloemkroon heeft een bovenlip die feitelijk bestaat uit 2 aaneengegroeide lobben. En dan de meeldraden. Ze staan tussen de lobben in de bloemkroon ingeplant, maar de groei van de achterste en van de voorste twee is onderdrukt. De twee overblijvende en

volledig ontwikkelde meeldraden steken prominent uit de bloem. Aan het begin is de bloemkroon buisvormig. Aan de mond van dit gedeelte zit een harenkrans, die de vrijgekomen nectar beschermt tegen klimaatinvloeden en ongewenste gasten, zoals mieren, die wél voor de nectar komen maar geen bijdrage leveren aan de bestuiving.

Het vruchtbeginsel bestaat uit twee vruchtbladen. De naar binnen gegroeide randen hiervan delen het vruchtbeginsel in tweeën. De draadvormige stijl, violetblauw van kleur, is aan het begin van de bloei nog maar kort, en groeit na verloop van tijd verder uit. Ook de meeldraden zijn violetblauw gekleurd.

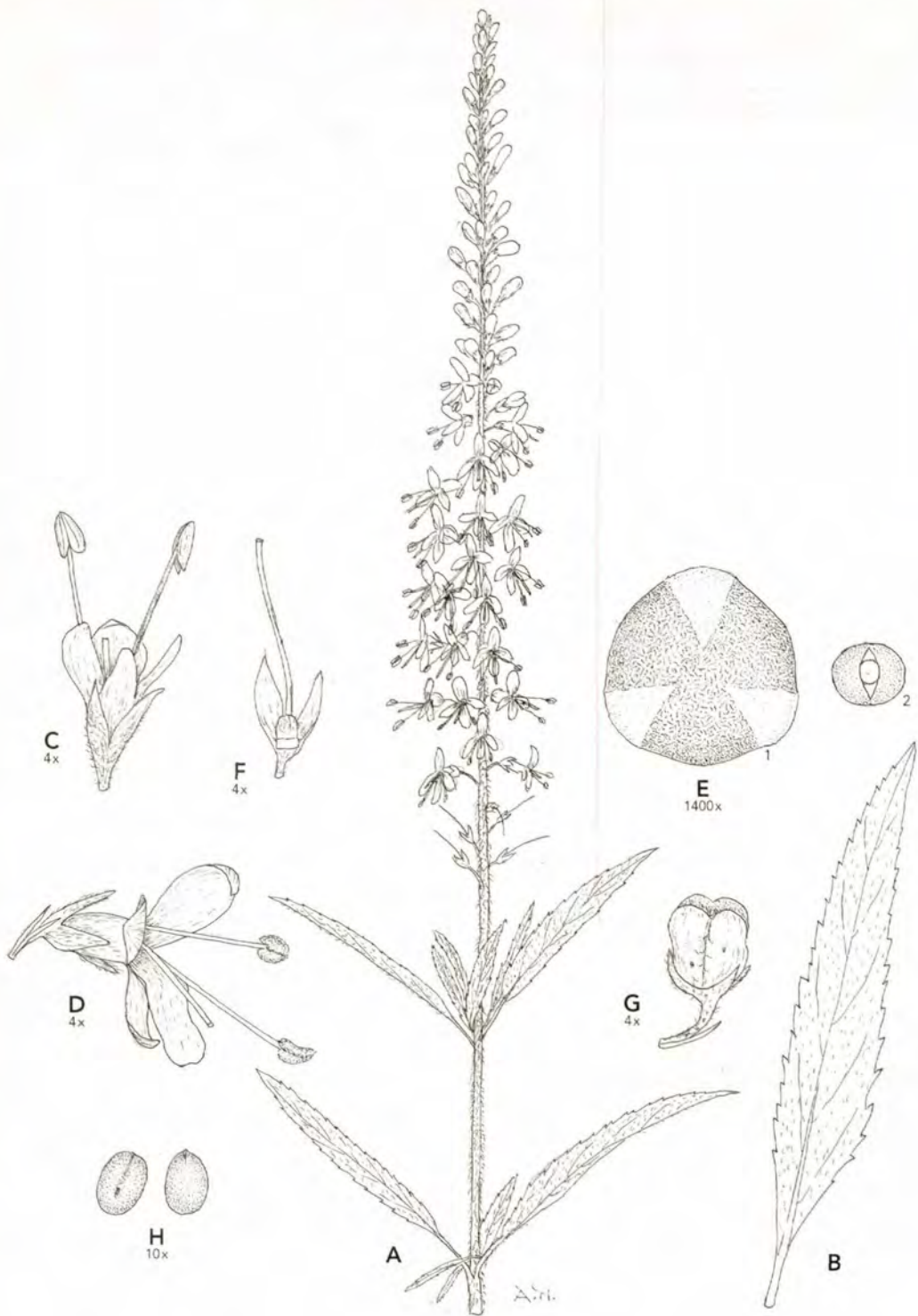
Kleurverandering van het stuifmeel

Het stuifmeel is in de helmknoppen lichtgeel, maar de kleur verandert als het door de bijen in de klompjes is verzameld. Dan is het mosgroen. Het is me bij andere planten ook al eens opgevallen dat het stuifmeel tijdens het verzamelen door bijen een kleurverandering ondergaat. Het vermengen van de korrels met nectar of honing uit de honingmaag zal hiervan vermoedelijk de oorzaak zijn. De nectariën liggen op een kussenvormige groene rand onder het vruchtbeginsel. Omdat het buisvormige deel van de bloemkroon maar 3 millimeter lang is, is de nectar gemakkelijk bereikbaar voor bijen. Tijdens het puren van de nectar houden ze zich vast aan de beide meeldraden. Die buigen daarbij om waardoor het stuifmeel tegen de onderzijde van de bij wordt gedrukt. De meeldraden staan zover uiteen dat zelfbestuiving binnen een bloem onmogelijk wordt gemaakt. Wel is zelfbestuiving mogelijk in de vorm van nabuurbestuiving, dat is door bloemen van dezelfde plant die hoger in de tros staan. Maar voor een goede zaadvorming is toch kruisbestuiving, en dus insectenbezoek, een vereiste. Bijen leveren daar in hoge mate een bijdrage aan.

Vermeerdering

Vermeerdering vindt op tweeërlei wijze plaats: vegetatief door de vorming van zijscheuten in het wortelgestel, en door zaad. De vrucht is een doosvrucht, die met twee kleppen opengaat. Hij gaat alleen aan de bovenzijde open, zodat het zaad alleen kan worden verspreid als de plant heen en weer wordt geschud.

De zaden kiemen reeds in de herfst.

Lange ereprijs (*Veronica longifolia*)

A bloeiwijze; B blad; C bloem in het begin van de bloei; D bloem na het vrijkomen van het stuifmeel;
 E stuifmeelkorrel (colporaat, $P \times E = 19 \times 21 \mu\text{m}$): 1 polair, 2 equatoriaal; F deel bloemkelk met stempel en
 nectarium; G geopende vrucht; H zaad.

Nectar van *Dicentra* is giftig voor bijen

Onderzoek (1997) van de Ambrosiushoeve, naar aanleiding van jaarlijks optredende sterfte van bijenvolken in de omgeving van een groot veld bloeiende *Dicentra* in augustus/september in Boerdonk, heeft aangetoond dat de nectar van *Dicentra*, geteeld in Boerdonk, een stof bevat die giftig is voor volwassen honingbijen. Een bestrijdingsmiddel kon niet aangetoond worden. Om uit te sluiten of er toch een niet gedetecteerd bestrijdingsmiddel in het spel was of dat andere omgevingsfactoren een rol speelden, zijn de testen in 1999 herhaald met *Dicentra* planten die op de Ambrosiushoeve stonden.

10 De resultaten van de voerproef tonen opnieuw aan dat de opname van nectar van *Dicentra* door volwassen honingbijen tot mortaliteit leidt. De sterfte die jaarlijks in Boerdonk optreedt wordt dan ook veroorzaakt door *Dicentra*.

Bij de voerproeven van 1997 werd al duidelijk dat er een verband was tussen de giftigheid van de nectar en het suikerpercentage. Nectar met een suikerpercentage hoger dan 30% veroorzaakt mortaliteit. De suikerconcentratie varieert en is afhankelijk van onder andere de temperatuur en de luchtvochtigheid. De resultaten van de voerproef van 1999 bevestigen het verband tussen de geconcentreerdheid van de nectar en de giftigheid voor bijen.

Enkele uren na opname vertonen de bijen de eerste vergiftigingsverschijnselen en uiteindelijk gaan ze dood.

Als *Dicentra* verspreid in tuinen of ander groen voorkomt ontstaat geen zichtbare schade aan bijenvolken. Door CPRO-DLO te Wageningen wordt verder onderzocht welke stof in de nectar de giftigheid van de nectar voor bijen veroorzaakt.

Nectar van *Dicentra* (gebroken hartje) veroorzaakt sterfte van bijen. Foto's: Ambrosiushoeve.

Hoe gespecialiseerd zijn haalbijen?

Algemeen wordt aangenomen dat haalbijen zijn gespecialiseerd in het verzamelen van ofwel stuifmeel of nectar. Op de universiteit van Würzburg is dit nader onderzocht. Bijen, die met stuifmeel terugkeerden zijn aan de vliegopening gevangen. Onderzocht werd of deze bijen behalve stuifmeel ook nectar hadden verzameld.

De stuifmeel voorraad in het bijenvolk werd vergroot door het inhangen van een stuifmeelraat. De stuifmeelhaalsters werden voor en na het inhangen van de stuifmeelraat verzameld. Dit onderzoek is driemaal met drie verschillende volken herhaald.

Voordat de stuifmeelvoorraad vergroot werd, verzamelden het grootste deel van de stuifmeelverzamelende bijen uitsluitend stuifmeel, slechts 3 tot 9% van deze bijen hadden ook een gevulde honingmaag. Onmiddellijk na het inhangen van de stuifmeelraat was er onder de stuifmeelhaalsters een sterke toename van bijen die ook nectar verzameld hadden (20 tot 46%).

Deze resultaten laten zien dat, als gevolg van een verandering in de stuifmeelvoorraad in het bijenvolk, stuifmeelverzamelers snel overschakelen op het verzamelen van nectar. Dit betekent dat een aantal bijen die stuifmeel verzamelen, ook informatie heeft over de plaats waar nectar is te verzamelen.

Weidenmuller, A., Tautz, A. (Zoölogie 2, Biocentrum, Hubland, A.M., D-97074 Würzburg).

Vervoer van bijen in de winter

De bijen die nu in de wintertros zitten moeten zo weinig mogelijk worden verstoord om te voorkomen dat ze het contact met het opgeslagen voer verliezen. Door bepaalde omstandigheden kan het toch nodig

zijn om bijenvolken te verplaatsen bijvoorbeeld voor het inrichten van een nieuwe standplaats of voor bestuiving in kassen.

Bij temperaturen boven het vriespunt kunnen bijenvolken altijd verplaatst worden zonder dat er schade aan de bijenvolken ontstaat. Bij deze temperaturen is de bijentros in staat om zich te herstellen. Beneden

het vriespunt verkleumen de bijen, die tijdens het vervoer los raken van de bijentros, snel waardoor schade ontstaat aan de bijenvolken. Als bijenvolken na vervoer in een warme kas worden geplaatst kunnen de verkleumde bijen zich weer snel herstellen waardoor er geen schade ontstaat.

Tijdens de winterrust verliezen de bijen hun oriëntatie op de omgeving. Tijdens de reinigingsvlucht oriënteren de bijen zich opnieuw op de standplaats van het volk. Na een paar weken winterrust, zonder dat de bijen uit hebben gevlogen, kunnen de volken dus ook over kortere afstanden verplaatst worden zonder dat er problemen ontstaan door vervliegen van de bijen.

Beperking gewasbeschermingsmiddelen

Om verdere schadelijke effecten op het milieu te voorkomen is, door het College voor Toelating van Bestrijdingsmiddelen (CTB), van 22 stoffen de toelating als gewasbeschermingsmiddel beëindigd. Een van deze middelen is Aldicarb (Temik). Van 13 stoffen is de toelating beperkt tot toepassingen waarbij de kans op schade acceptabel is. Een van deze stoffen is parathion-ethyl.

Inbinden maandblad Bijen

U leest op dit moment het eerste nummer van 'Bijen, Maandblad voor imkers' van het jaar 2000. Een manier van uw complete jaargangen mooi te houden is om deze te laten inbinden.

De VBBN biedt namelijk alle lezers, evenals vorig jaar, de mogelijkheid om jaargangen van het maandblad **Bijen** in te laten binden.

De ingebonden jaargangen krijgen een donker-groene harde kaft met goudkleurige opdruk op de rug.

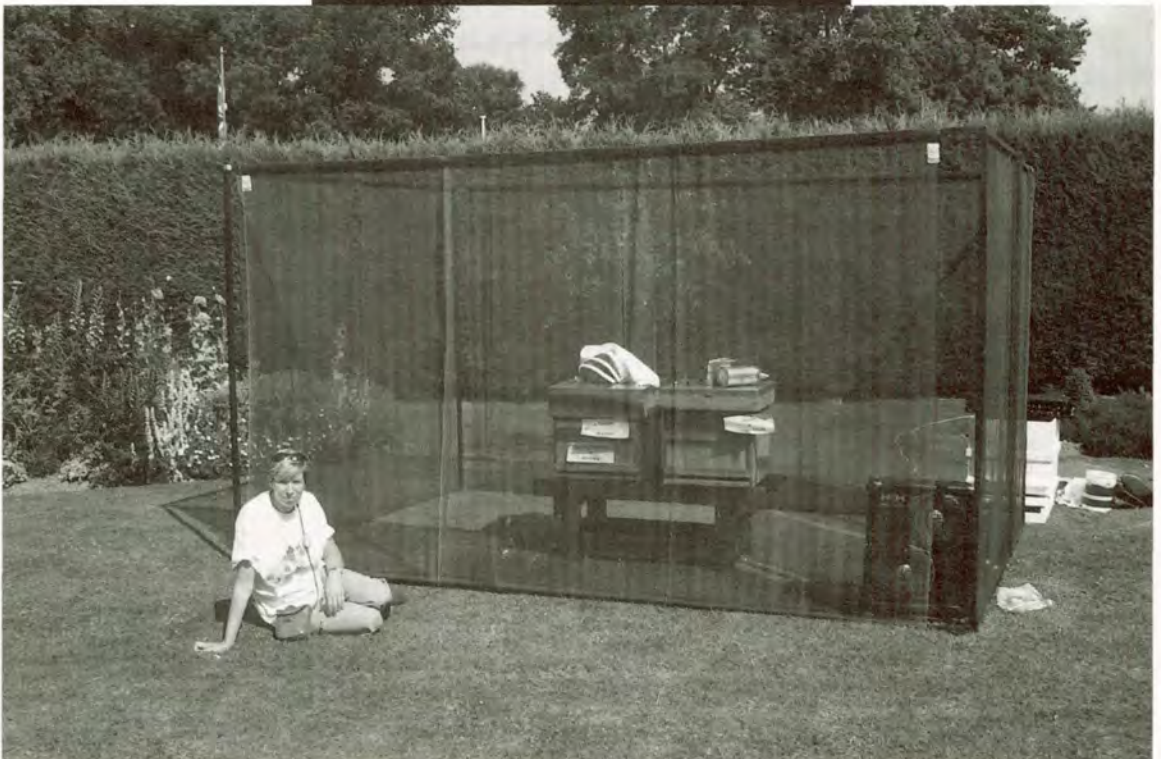
U heeft de mogelijkheid om per jaargang in te laten binden (f 27,50) of per twee jaargangen (f 32,50).

Wilt u ervoor zorgen dat uw jaargang(en) vóór 1 maart 2000 door ons ontvangen is (zijn), u kunt deze sturen aan:

Secretariaat VBBN, t.a.v. Marga Canters,
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, afgeven mag
natuurlijk ook.

bijen

FOTO VAN DE MAAND

Eenvoudige en zeer functionele demonstratieruimte op de 150ste Royal Show te Coventry (Engeland) in juli 1999. De foto is ingestuurd door G.J. Volkerink uit Heino, lid van de VBBN subvereniging Heino.

Voelsprietten uitsteken

Een nieuw jaar, een eerste 'Van imker tot imker' en het begin van een nieuw millennium. De millennium bug bleek een millennium mug en wij zijn met z'n allen met onze persoonlijke zorgen en verwachtingen over de millennium drempel gestapt. Veel voorspoed en een goede gezondheid wens ik u toe.

Hartje winter, maar voordat je het weet komt er een mooie dag en de goed verstaander ziet ze dan weer vliegen. Onze bijen waren weer millenniumproef net als in al die andere eeuwwisselingen uit het verleden. Ietwat aarzelend komen ze naar buiten, poetsen hun antennen en maken de eerste rondjes om de wereld te verkennen. Het is een wereld in grijs tinten en dat klinkt haast ongelooflijk als we denken aan de relatie die er tussen bloemen en bijen bestaat. Maar er is meer. Heeft u ooit hun sprietten, het klinkt haast oneerbiedig, wel eens bekeken? Ze zijn verdeeld in een aantal segmentjes, aan de buitenzijde bedekt met duizenden zintuigcellen en inwendig met elkaar verbonden door uiterst fijne zenuwstrengen die hun eindpunt vinden in het centrale zenuwcentrum, de hersenen. Door middel van de sprietten registreren de bijen een wereld, waarvan wij ons moeilijk een voorstelling kunnen maken. Wij mensen zien plastisch, hetgeen wil zeggen dat we ons een duidelijk beeld kunnen vormen van hetgeen we zien. Onze bijen zijn echter bijziend en zelfs de zon kunnen ze maar vaag onderscheiden. Als compensatie voor het beperkte gezichtsvermogen kunnen de bijen plastisch ruiken, door geurindrukken kunnen ze vormen onderscheiden. Ze ruiken met hun antennen de vorm, een prachtige aanpassing voor het kunnen functioneren in de donkere ruimten tussen de raten. Een bolvormig speeldopje of een lange koninginncel ruiken anders dan de zeshoekvorm van de raten. Daarnaast kunnen ze met de antennen proeven, tasten en bezitten ze zintuigcellen om de temperatuur, de vochtigheidsgraad en het koolzuurgehalte gewaar te worden. Dat is echter nog niet alles. Met de antennen kunnen ze luchtstromingen bepalen hetgeen leidt tot een aangepaste vliegsnelheid. In ons bijenmuseum 'De Bijenworf' is een bevolkte vitrine aanwezig met daarin aangebracht een sensor om de temperatuur en vochtigheid in het broednest te meten. De heersende waarden zijn buiten op een schermje af te lezen. zie Bijen 8(3): 77 (1999)). In de zomermaanden lezen we een relatieve vochtigheid af van 35% tot 50% tussen de raten. Deze lage relatieve luchtvochtigheid is nodig om bacteriegroei te voorkomen. In de cellen met

eitjes is tijdens de geboorte van de larven een relatieve vochtigheid van 95% vereist. Als we dit goed tot ons laten doordringen begrijpen we ook veel beter de honger naar water in het voorjaar als het broednest zich razendsnel uitbreidt. En niet te vergeten de voorjaarsinspectie waarnaar wij uitkijken. Open die kast! In stille verwondering staan we met een pas belegde raat in onze handen en zijn dik tevreden over de kwaliteit van de koningin. Natuurlijk realiseren we het ons niet en ik wil niemand een schuldgevoel aanpraten, maar tijdens elke inspectie wordt het zorgvuldig opgebouwde interne klimaat tot de grond afgebroken. Als wij klaar zijn begint voor de bijen weer het grote werk, het opbouwen van de juiste temperatuur en vochtigheidsgraad. Mijn mentor gebruikte een halve eeuw geleden al doeken om tijdens de inspectie de overige raten mee te bedekken, wat een wijsheid.

Toekomst gezoem

Nog even wil ik terugkomen op de toekomst van de imkerswereld. Alles bij het oude laten en afzonderlijk kleiner en kleiner worden, doodbloeden dus. Als alternatief daagt een federatie of fusie. De bestuursstandpunten staan nog tegenover elkaar, wellicht dat de uitspraak van de individuele imkers bepalend kan worden of dat externe niet-gebonden personen ingeschakeld moeten worden. Centraal moet staan het belang van de bijenteelt. De trouwe lezer van 'Bijen' kent al verschillende standpunten. Zie onder andere: Bijen 7(2): 54 (1998). Geen versnippering van de bijenhouderij; Vijf is teveel 8(1): 3 (1999); Op naar de Nederlandse imkervereniging 8(2): 54 (1999); Uit de klompen in de boerenkiel 8(4): 106 (1999); Communicerende imkers 8(10): 281 (1999). Ook op de elektronische snelweg, de zoemlijst, wordt gediscussieerd. Een ingekorte greep. (1): 'Ik heb vaak in Wageningen op de groepsoverleg bijeenkomst met het HB van de VBBN gezeten. Ook daar kwam soms de vraag naar samenwerking/fusie aan bod. Aanvankelijk vond ook ik dat de versnippering te groot was. NIEUW in imkerland verbaas je je daarover en vind je het ook erg inefficiënt, dus dat moet veranderen. Maar na een aantal malen begon ik mij te bedenken... Wat zou het voordeel zijn voor individuele imkers? Waarom zou ik mij daar druk om maken? Wat zijn mijn imkerbelangen daarin? Niets dus! Het voordeel van één organisatie is dat het besturen niet zoveel tijd meer kost door al die overlegstructuren. Maar daar heb ik als imker helemaal geen last van...

DUS ZE DOEN MAAR. Het zijn hun baantjes, het zijn hun egotjes die daar gestreeld moeten worden. Dus ik ben tegen alle fusies omdat het alleen maar vreselijk veel tijd/energie/moeite/emotie/papier/telefoon/fax/ enz/enz kost'. Het verhaal van zoemer (2): 'Na een totale fusie is er geen concurrentie. Er zouden altijd twee imkersverenigingen moeten blijven. Dit komt de kwaliteit van beiden ten goede'. Met deze stelling ben ik het niet eens. Er blijft altijd concurrentie bestaan tussen de imkers onderling. Ook tussen carnica, Buckfast en gebruikers van de gemengde Hollandse bij. Er blijft genoeg over om het met elkaar op bijengebied oneens te zijn. En dat moet blijven. Wel alle kennis bundelen en naar een (1) organisatie die met de Overheid communiceert. Dat vormt het grootste voordeel. Samen sta je sterker tegen welke gesprekspartner dan ook. Zoemer (3): 'Laat de VBBN uitgaan van eigen kracht en niet eindeloos doorgaan met die oeverloze zaken. Het is veel interessanter de energie in productieve zaken te steken zoals doppenprojecten. Laat de VBBN een laatste poging doen tot samensmelten, eventueel in aparte gesprekken met elke afzonderlijke bond. Wil een bond niet dan komt ze alleen te staan. Op eigen benen staan wil dan zeggen: geen enkele samenwerking meer, niet meer meedoen met het blad Bijen. Een geïsoleerd bestaan waarin de bestuurders net zo lang kunnen blijven besturen tot ze zelf alleen nog over zijn. Als je dat dan koppelt aan een verhoging van de contributie van bijvoorbeeld f 35,-, waarvan je bij aanschaf van nieuwe kunstraat of iets dergelijks f 15,- terug krijgt, f 10,- per imker als subsidie voor de regionale doppenprojecten en f 10,- per imker ter versterking van het blad Bijen (dan het VBBN blad), dan kunnen alle imkers van de andere bonden zelf beslissen wat ze doen. Als het echt niet anders kan dan moet de VBBN de macht van het grote aantal maar gebruiken. Als het overgrote deel van de imkers achter een grote actieve organisatie staat, dan is het je democratische plicht je niet door enkele tegenstribbelaars te laten tegenhouden. Zoemer (2) opnieuw: 'De reactie van zoemer (3) is zo slecht nog niet. De kleintjes eenzaam en alleen verder laten gaan en o.a. niet meer aan het blad Bijen laten deelnemen is een optie. Het zou wel onrecht aandoen aan de mensen, niet in de laatste plaats Joop Beetsma, die zich jaren keihard hebben ingezet voor het gezamenlijke blad Bijen. Beter is het de imkers ervan te overtuigen dat we beter af zijn met een grote sterke bond.

Een belegde boterham

Naam: Harvey's Honey Farm
Thuishaven: New Jersey USA, honing verwerken, werkplaats.
Aantal volken: 2.500 tot 3.000
Taak: Bestuiving en honingproductie
Gemiddelde oogst: 100 ton honing apart naar soort geslinder
Methode: Augustus volken naar gulden roede dracht.
Najaar: Grote trek naar de zuidelijke staat Florida voor overwinteren. In februari worden de volken ingezet voor bestuiving van citrusplantages en eerste honingoogst.
Half april: Alle volken retour New Jersey en van daaruit naar verschillende locaties voor bestuiving en oogstdoeleinden in appelboomgaarden gevolgd door blueberries, cranberries en meloenen.
Vervoer: Pallets op truck met oplegger. Pallets worden in het begin van de avond per heftruck opgestapeld, twee rijen op elkaar. Boven lawaai van heftruck klinkt de kreet om rook. Twee helpers proberen de heftruckrijder te beschermen tegen de furieuze bijen. In razend tempo worden de pallets opgeladen. De heftruckrijder vertoont ernstige allergische reacties na de vele steken. Twee jonge medewerkers worden per heftruck bovenop de oplegger met kasten gedropt om netten te bevestigen, daarop houten balken gevolgd door vastsnoeren van het geheel met koord. Na een verkwikkende kop koffie wordt laat in de avond afgereisd naar het verre zuiden. In Florida staat een groep andere medewerkers klaar om de volken soepel af te laden en op de juiste wijze te plaatsen.

Het weer in januari

Over de periode 1961-1990 geldt als landelijk gemiddelde 44 uren zonneshij, 62 millimeter neerslag en een gemiddelde max. temperatuur van 4,5°C.

Januarimaanden					
Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp	°C
1995	zonnig		zeer nat (126)	zacht	(6,5)
1996	zeer zonnig	(90)	zeer droog (7)	zeer koud	(1,8)
1997	zeer zonnig	(81)	zeer droog (6)	zeer koud	(1,6)
1998	zonnig		normaal	zeer zacht	(7,3)
1999	zonnig		nat (83)	zeer zacht	(7,8)

Geraadpleegd

Puvel, J., Heading South, Bee Culture 127(3): 37
 Dade, H.A., Anatomy and dissection of the Honey Bee: 69-71
 Maillie, Chr., Nut en functie van de antennen; Maandschrift voor Bijenteelt 80(5+6): 120/121 + 139/140.

Bijengif en Reumatoïde artritis (2)

Drs. G.L.Vermeer

In het februari nummer van Bijen, jaargang 1999, is een enquêteformulier met vragen over het voorkomen van reumatoïde artritis onder imkers bijgevoegd. De respons van de lezers op deze enquête was groot: van de mannelijke imkers heeft ongeveer 20% gereageerd, terwijl ruim 60% van de vrouwelijke imkers het formulier invulde. In het december nummer is de uitwerking van de formulieren ingezonden door de mannelijke imkers gepubliceerd. Bij deze presenteer ik de uitwerking van de enquête voor zover het de vrouwelijke imkers betreft.

14

Op de enquête hebben, tot Pasen 1999, 127 vrouwelijke imkers gerespondeerd uit een geschatte populatie van ca. 200. De nagekomen inzendingen worden als controlegroep beschouwd. De reacties op dit onderzoek gaven blijk van interesse en aanmoediging. Sommigen spraken in liefdevolle bewoordingen over hun bijen, over de vreugde van het imkerschap en de liefde voor de natuur.

Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek was het nagaan of Reumatoïde Artritis (R.A.) als hoofdvorm van de klassieke reuma-aandoeningen minder of helemaal niet voorkomt onder vrouwelijke imkers en daarnaast het nagaan van uitdovingen resp. genezingen van dit type gewrichtsaandoening. Tevens was ik geïnteresseerd in het verschijnsel overige gewrichtsklachten, met name Artrose.

De werkwijze

Voor een volledige beschrijving van de gebruikte methode verwijs ik naar het laatste nummer van Bijen (8 (12) pp:334-336). De totale vrouwelijke imkerspopulatie is geschat op 200.

De de uitwerking van de resultaten van de enquête is uitgegaan van de veronderstelling dat vooral imkers met klachten gereageerd hebben. Deze aanname maakt het mogelijk met behulp van de Pareto (reken) methode de resultaten door te trekken naar de gehele vrouwelijke populatie imkers. Voor beperkingen van deze methode verwijs ik naar het vorige nummer van Bijen. Als aanvulling en ter controle wordt er op dit moment een a-selecte steekproef uitgevoerd. (Zie decembernummer).

Alleen de formulieren ingezonden door vrouwelijke imkers die beweerden RA te hebben (gehad) en minimaal 1 steek hebben gehad zijn in de uitwerking opgenomen.

Uitwerking van de resultaten

De populatie vrouwelijke imkers, ca.200, is aan de kleine kant om 'harde statistische uitspraken' te kunnen doen. De tendens die ik bespeurde zou gecontroleerd kunnen worden bij grotere populaties in de grotere Europese landen of in die landen waar de imkerij nog tot de volkstraditie behoort.

Vrouwelijke imkers met een actieve Reumatoïde Artritis

Wij vonden 4 imkers met R.A. tegenover de landelijke norm van 2 à 3. Deze aantallen zijn te laag om een verantwoorde conclusie te trekken. Het betekent dus niet dat R.A. bij vrouwelijke imkers vaker voor komt dan in de totale populatie vrouwen.

Vrouwelijke imkers waarbij de Reumatoïde Artritis is uitgedoofd

Net als bij de mannen ligt de verhouding actief : uitgedoofd =2:1

Andere gewrichtsaandoeningen

Artrose (n=2). Hieraan lijden ca. 650.000 mannen en vrouwen. Vrouwen meer dan mannen. Op een enkele uitzondering na werd Artrose alleen gediagnostiseerd bij vrouwen ouder dan 50 jaar.

Tenniselleboog (n=5): Bij de 5 patiënten die responderden waren de klachten merendeels weer overgegaan.

Jicht en Bechterev (n=0): Geen meldingen ontvangen; geen vergelijkingsmaatstaf voorhanden.

Fibromyalgie (aandoening van de spieren) (n=4): Het EPOZ-onderzoek m.b.t. het landelijk voorkomen zou een getal hebben opgeleverd van ca.6 patiënten. Dit in tegenstelling tot het gevonden getal van 4 patiënten. Zonder statistisch onvoorzichtig te zijn is de afwijking ca.30% minder.

Overige gewrichtsklachten: actief (n=4) *en uitgedoofd* (n=2)

Voorlopige conclusies en aanbevelingen

De motivatie van de vrouwelijke imkers om op de enquête te reageren was groot: 60% van de het totaal

aantal vrouwelijke imkers (geschat op 200) vulde het formulier in. Het aantal is echter te gering om nu al harde conclusies te kunnen trekken. Er lijkt een trend te zijn dat bij vrouwelijke imkers, in tegenstelling tot de bij mannelijke imkers, bijengif niet preventief werkt tegen R.A. en atrose. Voor de spierziekte fibromyalgie lijkt er een positieve werking van bijengif uit te gaan. Op dit moment wordt een controle onderzoek uitgevoerd, pas na uitwerking hiervan kunnen er harde conclusies worden getrokken.

De uitwerking van de enquête onder mannelijke imkers is gepubliceerd in Bijen 8 (12): 334-336.

Reactie op fusie

Ik waardeer het pleidooi voor fusie van Leen Kamerling in Bijen 8(12): 340-341 (1999), want ik mis al te lang de stem van de leden hierover in Bijen. Wèl een enkele kanttekening bij zijn betoog. Een onderneming die wil fuseren, begint het proces niet met de vraag om goedkeuring aan de werknemers, maar bij afstemming tussen de verantwoordelijken aan de top van beide bedrijven. Als daar geen gezamenlijke wil ontstaat, is de zaak kansloos. Zo ook hier. Eerst moet bij de besturen de wil ontstaan om serieus de mogelijkheid te onderzoeken. Ik heb er begrip voor als in dit proces van eerste verkenning een stap vooruit wordt gevolgd door een stap achteruit. Immers naast het verstand, speelt ook het gevoel, emotie en veel onzekerheid over de gevolgen en dus af en toe een uitglijder. Niet onachtzaamheid of top-down benadering was oorzaak van een hapering. Die hapering lijkt inmiddels al weer achter ons te liggen. Het gesprek gaat weer verder.

Na deze eerste stap volgt stap 2: uitzoeken wat de consequenties zijn (o.a. vermogen, contributie, organisatie). Taak voor werkgroepen met daarin ook mensen uit commissies of belangengroepen. Pas dan heb je materiaal om de leden een verantwoorde keuze te laten maken. Dat is niet een autoritair top-down proces maar een proces van initieren en leiding geven.

Natuurlijk moet ieder bestuur zich vergewissen van de mening van hun leden. Maar een vraag aan de leden 'Bent u voor of tegen fusie?' is oneerlijk als je daar niet bijvoegt een beeld van de consequenties (stap 2).

Dick Vunderink, voorzitter Bedrijfsraad

Exlibris van Helmer Fodgedgaard uit Letland. Ontwerp en uitvoering Peteris Upitis

Bericht aan lezers

Regelmatig ontvangen we reacties van lezers op een artikel in Bijen. In principe wordt zo'n reactie dan zo snel mogelijk in Bijen geplaatst, mits natuurlijk de inhoud van de reactie van algemeen belang is. Helaas lukt het meestal niet om de reactie in het eerstvolgende nummer van Bijen te plaatsen en dat is jammer. Het heeft alles te maken met de wijze waarop Bijen wordt samengesteld. Om toch enigszins aan de behoefte van een snelle reactie tegemoet te komen bieden we de lezer de volgende mogelijkheid aan.

Reacties van maximaal 250 woorden worden, na beoordeling door de redactie, in het eerstvolgende nummer in Bijen opgenomen mits ze vóór de 25ste van de maand bij de redactie zijn. Reacties die niet aan deze criteria voldoen kunnen we helaas pas in het volgende nummer opnemen.

Dus een reactie op een artikel gelezen in het januarinumnummer moet vóór 25 januari ontvangen zijn voor plaatsing in het februarinumnummer.

We wachten op veel reacties.

Marleen Boerjan

Bijen op de Vosheuvel

Ab Kuypers

Kinderboerderijen zijn wellicht bij uitstek plekken om de jeugd met honingbijen in contact te brengen. Wanneer dat ook nog eens kan in een bijenstal, die ruim genoeg is om groepen schoolkinderen te kunnen ontvangen dan lijken de randvoorwaarden aanwezig in de strijd tegen de vergrijzing van de imkerij. Arie Meijer is de imker, die dat volgend jaar, vanuit zijn stek allemaal wil verwezenlijken. Een gesprekje met de imkerende vrijwilliger van kinderboerderij 'De Vosheuvel' in Amersfoort.

16 Een nieuwe stal

Aan de oostrand van Amersfoort (Heiligerbergerweg) vinden we de ruim opgezette kinderboerderij De Vosheuvel. De gebruikelijke dieren kunnen we hier in goede huisvesting bekijken. En dit onder het motto: 'In een dierentuin kijk je naar de dieren. Op onze kinderboerderij sluit je er vriendschap mee'. Sinds 1 januari 1999 is de Vosheuvel een stichting; eerder was het gemeentelijk bezit. Met twee vaste krachten, de beheerder en een dierverzorger, en ruim 30 vrijwilligers kunnen vooral de stadskinderen hier kennis maken met boerderijdieren. Bijen zijn er al meer dan tien jaar te vinden. De 'privatisering' van dit jaar was een goed moment een nieuwe, ruimere stal te bouwen. In augustus kon deze nieuwe stal, waar nu twee bijenvolken staan gestald, in gebruik worden genomen. Een eerste klas kinderen is al wezen proefdraaien'. Vanaf het nieuwe seizoen moet de educatie volop in bedrijf komen. Arie Meijer: 'De oude stal, dat was niet van grote klasse, hoor. De kinderboerderij draait nu zelfstandig, financieel ondersteund middels subsidie. De stal hebben we onder andere door sponsoring kunnen financieren. Mede door de binnenruimte die we nu hebben, kunnen we echt groepen ontvangen en een les aanbieden. Helemaal klaar zijn we nog niet. Er moet nog wat materiaal worden aangeschaft en worden opgehangen. De stal staat ook open voor bezoekers. Van binnenuit kan men wel de bijen zien vliegen, je hebt geen contact met ze. Veilig dus'.

Eemkwartier

Arie Meijer is penningmeester van VBBN subvereniging Eemkwartier. Deze vereniging is een regionaal werkende club imkers, met leden uit onder andere Amersfoort, Leusden, Soest, Hoogland. Arie: 'Wij hebben nu ongeveer 85 leden. De donateurs

meegerekend komen we boven de honderd. Onze donateurs zijn of lid van een andere vereniging, maar er zijn ook donateurs die zelf geen imker zijn. Gedurende de winterperiode wordt er elke maand een bijeenkomst georganiseerd. Eenmaal per jaar organiseren wij de zogenaamde darrentocht. Dat is een fietstocht voor leden en introducés. Deze staat in principe open voor iedereen. Wij proberen door wat aan de weg te timmeren iets aan de vergrijzing te doen. De darrentocht voert dan ook elk jaar over het bijentuin in Leusden. Op dit bijenpark hebben vijf leden een eigen stal, allemaal in dezelfde stijl gebouwd. Vier leden staan er nu nog open en bloot. In het project Leusden, groenste stad van Nederland heeft dit bijenpark een niet onbelangrijke rol gespeeld. Het is dan ook een heel mooi aangelegde tuin, met onder andere een grote waterpartij'. Op landgoed De Schothorst heeft Eemland een goede locatie gevonden voor verdere verenigingsactiviteiten. 'Nog eens twaalf leden hebben hier een standplaats voor hun bijenvolken gevonden', aldus Arie Meijer. 'De Schothorst is in feite de vestigingsplaats van Centrum voor Natuur en Milieu Educatie van de gemeente Amersfoort. Verschillende milieuactiviteiten worden hier of van hieruit georganiseerd. Eemkwartier organiseert hier ook haar bijeenkomsten, enkele leden beheren er de bijenstal en geven voorlichting over de bijen. Door imkers die hier met hun bijen staan worden per jaar rond de tien bijenlessen verzorgd voor schoolklassen. Deze lessen worden in samenwerking met het milieucentrum georganiseerd. Ook de vlindertuin wordt door onze leden onderhouden. Bovendien wordt er elk jaar een bijentuin ingericht. Deze tuin is overigens gedeeltelijk definitief ingericht en wordt voor de rest ieder jaar opnieuw ingezaaid'.

Bijenstal van kinderboerderij 'De Vosheuvel'. Foto: Ab Kuypers

Rondom de stal

Terug nu naar de bijenstal op de Vosheuvel. Arie Meijer vertelt mij: 'Het is uiteindelijk de bedoeling dat hier of carnica- of Buckfastbijen komen te staan. Nu heb ik een Buckfast en een rasloos volk. De, laat ik zeggen, aaibaarheid van de bijen moet hier met veel bezoek eigenlijk wel hoog zijn. Zelf heb ik dit jaar meegedaan aan het doppenproject. Dat is echter niet op een succes uitgelopen'. Toekomstplannen zijn er genoeg. 'Er zal een 'bijenpad' worden samengesteld. Hierin willen we het verhaal en de werkzaamheden van de honingbijen laten zien. Drachtplanten en werkverdeling zullen daarbij belangrijkste onderwerpen zijn. De wintermaanden zijn een mooie gelegenheid dit een beetje uit te werken. Dat een observatiekast een belangrijke plaats zal innemen mag duidelijk zijn'.

Tijdens de jaarlijkse opendag van de Vosheuvel, is ook

imkersvereniging Eemkwartier actief. Arie Meijer: 'Een grote groep van onze leden is hier dan aanwezig voor het geven van voorlichting en de verkoop van bijenproducten. Imkers kunnen er materialen voor de imkerij aanschaffen. Ook weer zo'n aangelegenheid om mensen te informeren over de bijenhouderij'.

Moet gaan lukken

Met een boerderijtuin vol vaste planten, kruiden en groenten en veel drachtplanten zullen de bijen een aardige indruk kunnen geven van hun bestaan. Aangevuld met een observatiekast en de uitleg van imker Arie Meijer zal er een wervende werking uitgaan van de Vosheuvel. Bovendien zullen de verschillende, jaarlijks terugkerende, activiteiten op de boerderij een groot publiek trekken. Met een bezoekersaantal van rond de 65.000 per jaar zal het naar mijn idee wel gaan lukken de bijenhouderij uit te dragen.

bijen

DE LEZER SCHRIJFT

Nu of nooit

De VBBN groep Friesland vergaderde op 30 oktober j.l. voor het eerst onder leiding van de nieuwe voorzitter Wieb Top. Het werd een goede vergadering dankzij zijn bekwame en vertrouwenwekkende leiding. Daarnaast hield Dick Vunderink de imkers een spiegel voor waarin zij zichzelf en de toekomst konden zien.

Wat mij zeer trof was het glasheldere verhaal van Dick Vunderink over wat er allemaal op de imkerij afkomt aan nieuwe ontwikkelingen, een opsomming van veel bedreigingen maar ook nog kansen. Eén onderdeel daaruit sprak mij zeer aan en dat is het kleine aantal imkers in ons landje en de verdeling over vijf organisaties. Dat gaat zich tegen ons keren en ik wil uitleggen waarom.

Natuur, wat we ons er ook bij voorstellen, is een onderwerp van de politiek geworden, waarbij het gaat om economie of milieu. Discussies, emotie, lobby, schijndeskundigheid en werkelijke deskundigheid; het hoort er allemaal bij, omdat een steeds groeiende bevolking en een steeds snellere technische ontwikkeling om steeds meer ruimte vraagt. Kortom een proces van keuzen waarvan niemand kan voorspellen hoe het afloopt en er zijn veel spelers in het veld. Hier is niets mis mee, maar het is goed om dat te onderkennen, want de imkerij is ook een speler, zij het een kleine. Klein zijn is vervelend, maar hoeft niet tot buiten het spel staan te leiden. Erg vervelend is, dat

het kleine spelertje verdeeld is in vijf stukken, wat conditie en spelcontrole verzwakt. Verder is het een heel zuinig spelertje dat er met zijn versleten kleren niet uitziet. Het resultaat is, dat het kleine spelertje met zijn slechte conditie en onverzorgd uiterlijk onder de voet wordt gelopen.

Er moet nu echt iets gebeuren! In de eerste plaats moeten we af van die verdeeldheid. Met respect voor de vijf organisaties en hun verleden, maar een fusie waarbij alle vijf organisaties ophouden te bestaan en opgaan in een compleet nieuwe organisatie is mijns inziens de enige oplossing! In de tweede plaats moet de imkerij meer geld willen besteden aan het vak of wel aan de hobby van het imkeren. Meer geld voor onderzoek, meer geld voor ziektenbestrijding en meer geld voor organisatie en promotie. Dit moet door de leden opgebracht worden, subsidies zijn verleden tijd en leiden overigens toch alleen maar tot verweking van mentaliteit.

We moeten het helemaal alleen doen en dat kan als we het verhaal van Dick Vunderink over bedreigingen en kansen als uitgangspunt nemen en werkelijk willen veranderen. Het is vijf voor twaalf en nooit te laat als de wil er is. Het alternatief is een bijenhouderij die wegzakt naar de zijkant, mogelijk verboden wordt in natuurgebieden om andere insecten een kans te geven en ook in woonomgevingen niet meer welkom is vanwege het imago van rommeligheid, steeklust en rare ziekten.

Maup van Dijk, Makkinga

Winter in de zomer

Even voorstellen dan maar: Frans Roskam uit Mijdrecht (gemeente De Ronde Venen). Een gewone imker, bijen houden zonder poespas, geen koninginnenteelt (wel selectie, hoor!), niet reizen. Honing? Daar doe ik het (ook) voor! Bijenhouden is nog altijd mijn grootste hobby en ik vertel er graag over. Vaak geef ik een lezing ('praatje pot') aan allerlei mensen, van kinderen uit groep 1 en 2 tot en met ouden van dagen in verzorgingstehuizen. Iedereen vindt 'bijen' best interessant en wil er zeker iets over horen.

18 Deze imker moet er al in de zomer (eind augustus?) voor zorgen dat zijn bijen goed de winter doorkomen. Raar is dat toch: sta je daar in een luchtig overhemmetje (soms is het dan toch nog best lekker warm!) je bijen winterklaar te maken. Daarbij dan te bedenken dat je volken wél redelijk groot moeten zijn (groter dan 7 raampjes) en dat je moet gaan 'voeren'! Zes volken inwinteren, dat vind ik meer dan genoeg. Maar soms staan er wel acht of negen of nog meer volken op mijn bijenstand! Hoe dat komt? Zwermen, van her en der uit De Ronde Venen! Normaal staan de 'productievolken', minstens drie, op 1 broedbak (BB) + 2 honingbakken (HB). De honingbakken zijn meestal behoorlijk gevuld met honing, de bovenste zeker. De overige volkjes staan op 1 broedbak (10- of 6-raams). We willen met zes behoorlijke volken de winter in met liefst een jonge koningin elk in een 10-raams broedbak met daaronder een honingbak. Is dat ruim? Ja! Redelijk ruim. Maar mijn bijen gedijen er goed in: ze hebben een prima voorjaarsontwikkeling! Bovendien is de HB aan het eind van de winter helemaal leeg; even omdraaien dus (BB onder en HB weer boven) en ze kunnen lekker verder. We gaan koninginnen (K) selecteren en volken verenigen! Zijn er zes jonge K's? Prachtig. De oude K's worden dan gedood (zijn imkers echt zulke wrede mensen?). Kleine volkjes worden verenigd of samengevoegd met een groot volk, altijd met de krantenmethode. Zijn er geen 6 jonge K's, dan zal er een oudere adellijke dame moeten overwinteren. (Soms 'oogst' ik nog een paar raampjes honing, maar het meeste laat ik aan de bijen, als aanzetje voor het wintervoer).

Altijd alles noteren op de kastkaart:

- Wat is de oude K (zij moet volgend voorjaar helaas worden verwijderd);

- wat zijn jonge én goede K's (goedaardigheid, haaldrift, ontwikkeling). Die gegevens heb je beslist nodig om in het voorjaar een goede keuze van je K's te kunnen maken!

Mooi, daar staan ze dan: 6 K's (met een goed volk) elk op 1HB + 1BB (onder + boven). En dan nu: voeren! Minstens 14 kg suiker per volk, met een plastic voerbak waar ineens 5 kg in kan (5 kg opgelost in 2,5 l water; ik mik de suiker en het warme water in een oude plastic jerrycan; dat kan je lekker schudden en de suiker lost goed op; het water koelt thuis vanzelf wel af).

Overigens: onder elke kast, aan de achterkant, doe ik even een dun latje; dan staat de kast ietsje voorover en vloeit de suikerstroop beter naar het voergat aan de voorkant van de bak.

Natuurlijk zorgen we er voor dat er bijna geen varroamijten in de volken zitten. Maar dat is een verhaal apart.

Als laatste het toedekken: onder iedere deksel een krant en een passend stuk schuimplastic. Die krant absorbeert daar het eventuele vocht en het geheel houdt de kast bovenin lekker warm.

De bijenwinter kan beginnen; ik ga nog even in het zomerzonnetje zitten!

Tekening: Ruud van Schie, Veghel '99

Nieuw varroa-verhaal

Geruime tijd bestond al het vermoeden dat de bij niet door de varroamijt, maar door een of andere virus het leven liet. De varroamijt maakt namelijk 'wondjes' in de huid van de larve, waardoor deze virussen naar binnen kunnen dringen. Het zijn dus niet de mijten zelf, maar de secundaire infecties die de bij doden. Men gaat er nu dan ook vanuit, dat een virus de oorzaak is van de misvormde vleugeltjes. Ook heeft men deze al een naam gegeven, namelijk het D.W.F.-virus (Deformed Wing Virus = 'misvormde vleugeltjes-virus'). Zo is men in Zweden reeds bezig om in bepaalde Buckfastlijnen enkele Afrikaanse rassen in te kruisen, die niet gevoelig zijn voor de ziekten van de Europese rassen. Het uiteindelijke doel is om door inkruising virus-resistente volken te ontwikkelen, maar of dit lukt is een andere vraag en een lange weg. Ook heeft men reeds varroa-tolerante volken ontdekt, d.w.z. volken die heel goed kunnen leven met de varroamijt. Als de kritische grens van verdraagzaamheid wordt overschreden, werken de bijen door extra poetsgedrag de varroamijten vanzelf naar buiten. Deze volken kwamen echter voor in gebieden waar het DWF-virus ontbrak. Dit extra poetsgedrag kun je zelf waarnemen, wanneer je de kritische grens min of meer gaat nabootsen op de bodemplank bij een varroabehandeling met Apistan. Je moet dan geen gaasbodem, maar een dichte bodem gebruiken. De vele mijten die de eerste paar dagen op de bodemplank vallen, in vele gradaties tussen dood en leven, proberen zich weer vast te hechten aan de bijen. De bijen ervaren dat als zeer hinderlijk en maken op de vliegplank allerlei capriolen om deze mijten weer kwijt te raken. De mijtenpopulatie wordt natuurlijk, net als het bijenvolk zelf, geleidelijk opgebouwd. Als het volk op z'n top zit, zeg maar ca. 60.000 bijen, heb je meestal ook veel varroamijten, zeg maar ca. 5.000. Als dit aantal mijten voor dat volk de bovengrens zou zijn, is het tevens het omslagpunt, waarbij de bijen in actie komen en tot opruiming overgaan. Dit lijkt veel, maar als je gaat omrekenen is de besmettingsgraad op dat moment ca 8%, d.w.z. 1 op de 12 bijen heeft een varroamijt bij zich! Je kunt natuurlijk in je doelstelling voor de selectie de bovengrens verlagen door het omslagpunt bij ca. 2.500 = een besmettingsgraad van ca 4% te leggen, maar deze volken zijn vrijwel niet, dan wel heel moeilijk te lokaliseren!

Er wordt geadviseerd om niet na te telen van volken, die erg gevoelig zijn voor een DWF-virusaantasting. Op iedere stand treft men volken aan die erg vatbaar

zijn en anderen, die minder vatbaar zijn voor dit virus. Bij sommige volken, die toch een redelijke graad van varroabesmetting hebben, zie je soms helemaal geen 'misvormde vleugeltjes-bijen'. Daar zou je dus van moeten na-telen!

Wanneer de mijtenpopulatie dus een bepaald niveau heeft bereikt, worden de bijen het 'zat' en gooien de meeste mijten eruit. Wat de bovengrens van de mijtenpopulatie is, kan niemand met zekerheid zeggen. Het schijnt zelfs dat dat voor ieder volk verschillend is en dat deze grens meer bepaald wordt door de moeder dan door het volk zelf. De indruk bestaat dat de feromonen van de koningin op dat gebied een belangrijke rol spelen. Wanneer bepaalde koninginnen in volken worden ingevoerd, waarin veel mijten zitten, dan gaan de bijen - zo gauw als de koningin geaccepteerd is - zich anders gedragen.

Als ...?

- Als we nu eens volken konden lokaliseren, waarbij geen 'misvormde vleugeltjes-bijen' zijn te ontdekken bij een populatie van ca. 5.000 mijten (dus virus-resistent), dan hebben we al een kleine stap in de goede richting gezet.
 - Als we nu ook nog eens koninginnen kunnen lokaliseren, waarbij de kritische grens van verdraagzaamheid bij een populatie van 5.000 mijten ligt (dus varroa-tolerant), dan is dit en tweede kleine stap.
 - Als we dit op deze manier, door teelselectie, wat kunnen begeleiden en opvoeren, is dat een grote stap in de goede richting van varroabestrijding, omdat we werken vanuit de vitale eigenschappen van het bijenvolk zelf, in de 'struggle for life'.
- De enige manier waarop we dit kunnen bereiken, is te investeren in een imkerij waarbinnen de volken in eerste instantie geen behandeling meer krijgen tegen de varroamijt en de mijtenpopulatie dus kan groeien. Verder volgen we de ontwikkelingen binnen de volken op de voet. Zij die het eerst vleugellose bijen krijgen (en dat zijn de meesten) zijn ongeschikt voor de nateelt en worden vervolgens intensief tegen de varroamijt behandeld. Hopelijk zijn er dan nog volken over, waarin geen vleugellose bijen zijn en dat zijn dan de volken voor de nateelt. Indien mogelijk moeten we deze moeren dan zien te paren met darren van volken die over dezelfde resistentie beschikken. Een groot deel van dit verhaal is eigenlijk een beetje de kern van het verhaal van Erik Österlund uit Zweden met zijn 'Elgon bee'. Meer onderzoek is echter hard nodig. Maar een feit is, dat het wel perspectieven biedt.
- Bron: Buckfast Bulletin nr. 45
P. Jager, Putten GLD

Internet; medium van vandaag

Het wordt tijd óf deze rubriek wat nieuw leven in te blazen óf om er mee te gaan stoppen. Het zou mooi zijn wanneer zich eens wat meer mensen aan deze rubriek zouden 'wagen'. Ook is misschien de tijd rijp, dat we eens verder kijken dan de zoemlijst alleen. U kunt ons daar misschien mee helpen. Maar eerst een kort berichtje over (het ontbreken van) etiquette betreffende de zoemlijst; en dan toch een oproepje met tot slot alvast een eerste aanzetje tot een nieuwe(?) internet rubriek.

Etiquette?

20 De laatste tijd hebben zich, naast vele andere, wat 'bijenvreemde' zaken op de zoemlijst afgespeeld. Men mag zich met rede afvragen of het echt de bedoeling is om hier verhalen te plaatsen over voetbalsupporters, vaag erotische dromen, en dergelijke. Hoe het ook zij, het is gebeurd en er is over geklaagd. Wat mij betreft blijft ons in het vervolg zulke ongein bespaard. Er valt wel over andere zaken de discussieren. En dat mag best wel met een kwinkslag, en bijtende opmerking of een felle terechtwijzing gebeuren. We zijn uiteindelijk geen doetjes. En natuurlijk, er mag best wel eens lekker gezwamd worden. 'De Zoemlijst als een bijenmarkt' is het eens genoemd.

Het gebeuren als hier omschreven heeft in ieder geval een niet malse discussie over 'etiquette' op de lijst opgeleverd. Dat is een goede zaak. Hiermee bewijst mijn inziens de lijst dat deze volwassen aan het worden is. Jammer alleen, dat nog niet alle deelnemers zo ver zijn. Maar goed, hoop doet leven. Inmiddels zijn er zo'n 140 mensen op de zoemlijst aangesloten, van hen nemen er zo rond de dertig 'leden' actief deel aan de discussies. Ik weet niet of dit een groot of een gering succes genoemd mag worden. Terecht werd enige tijd geleden de opmerking geplaatst, dat de zoemlijst (waarschijnlijk) ook voor onderlinge E-mail-contacten hebben gezorgd. Contacten, welke zich buiten de zoemlijst afspelen. En dat is toch ook mooi, nietwaar?

Internet

Het Internet is allang geen medium van de toekomst meer. Het is een medium van vandaag. Individuele imkers hebben op hun homepage uitgebreid aandacht aan de imkerij besteed, instellingen hebben inmiddels ook hun plaats op het net ingenomen (Ambrosius-hoeve en VBBN). Hoewel men zich kan afvragen of

alle door particuliere verstrekte informatie altijd even relevant is. Imkers worden er niet altijd echt wijzer van, vaak worden er bekende zaken vermeld of vinden we er dezelfde informatie als in Bijen vermeld. Aan de andere kant zijn deze 'pages' een goed middel om 'surfers' die geen imker zijn toch over van alles te informeren en vinden we er vaak veel 'bijen links'.

Internet(ten)

Het afgelopen jaar heb ik met enige regelmaat via 'Api@staartje' over 'de lijst' geschreven. Mijn voornaamste reden hiervoor was enige reclame te maken en imkers naar de zoemlijst te lokken. Nu de lijst, zoals ik eerder beweerde van enige volwassenheid getuigt, lijkt het mij, dat mijn taak in deze min of meer is voltooid.

Misschien zou het aardig zijn een rubriekje te starten over interessante bijenpagina's op het net.

Deze rubriek is er eentje, waarvoor in principe iedereen een kopij kan aanleveren. Dat is nooit zo bekend gemaakt, daarom dan nu eindelijk: 'bij deze'. Het zou mooi zijn als er lezers waren, die het eens zouden willen proberen om bijvoorbeeld wat Internet pagina's te bespreken. Echte surfers, van die 'rotten in het vak', zouden ons wellicht een heel eind op weg kunnen helpen. We wachten uw reacties af.

Tot besluit van dit korte berichtje alvast twee Internettips mijnerzijds:

- Boekenverzamelaars en -zoekers wil ik wijzen op de mooie mogelijkheid via het internet oude boeken te vinden. Via www.antiqubook.nl komt men op de pagina's van NAN, een organisatie van antiekhandelaren die zich via het net presenteren. Een eigen zoekmachine brengt binnen enkele seconden de resultaten op het scherm van bijvoorbeeld bijenboeken. Prijzen, staat van de boeken en waar te koop, plus de mogelijkheid via het Internet een boek te bestellen, het is allemaal mogelijk via genoemd adres. Zoeken kan daar op titel, op naam auteur of op trefwoord.
 - Wie op de hoogte wil blijven van uitbraken van Amerikaans vuilbroed en vervoersverboden kan terecht op één van de pagina's van het Ministerie van Landbouw, Natuur & Visserij: <http://www.minlnv.nl/infomart/dossiers/bijen/>
- P.S. Reacties kunnen naar het bekende redactieadres (Redactie Bijen, Postbus 90, 6720 AB Bennekom) worden gezonden.

Limburgs landschap

Martin Schyns

Het Limburgs Dagblad heeft enkele keren aandacht geschonken aan een discussie tussen imkers en de stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL). De stichting houdt zich primair bezig met het beheer van Limburgse cultuurlandschap en de imkers meenden dat Limburg door toedoen van de stichting 'vereikt'. IKL wees de imkers op het feit dat ze juist heel veel aan drachtverbetering doet en dus in feite aan de zijde van de imkers staat in hun strijd tegen de verschraving van de bijenweide.

Ecosysteem

De discussie was al veel eerder aangezwengeld door het Limburgs Dagblad die een imker citeerde naar aanleiding van het kappen van acacia's door diverse natuurorganisaties. Ja, leg maar eens aan een imker uit waarom je een acacia wil omkappen en er eiken voor in de plaats zetten. IKL wil het authentieke Limburgse landschap zoveel mogelijk bewaren en herstellen en in sommige landschappen horen daarom eiken te staan. Ook een rol speelt dat het ecosysteem in een eikenbos veel rijker aan diersoorten is dan in een acacia-bos. Veel insecten, vogels en knaagdieren enzovoorts zijn direct of indirect afhankelijk van eikebomen. Rond Robinia's bestaat niet zo'n uitgebalanceerd ecosysteem omdat ze nog niet zo lang geleden hier ingevoerd zijn.

Hoogstamboomgaarden

Er worden natuurlijk niet alleen maar eiken door de IKL aangeplant maar bijvoorbeeld ook veel fruitbomen, vaak met een meidoornhaag eromheen. Vanwege ruilverkaveling en bedrijfseconomische redenen worden veel hoogstamboomgaarden gekapt. Daar waar mogelijk probeert IKL door onderhoud en herstel kap te voorkomen en heraanplant elders te stimuleren en uit te voeren.

Sinds het begin van de hoogstamactie in 1989 zijn door IKL 1231 boomgaarden onder handen genomen. Er zijn in totaal 17.815 bomen geplant, in bestaande boomgaarden, maar ook in nieuw aangelegde gaarden. Als dit in zijn totaliteit bij elkaar zou staan dan gaat het om een oppervlak van 180 ha of 180 voetbalvelden.

Bij een project rond de ruilverkaveling Mergelland plantte IKL afgelopen jaar 800 fruitbomen aan. Het is de bedoeling dat er uiteindelijk 2700 nieuwe

hoogstamfruitbomen aangeplant worden. Jonge vitale bomen die over tien tot vijftien jaar weer boomgaarden van allure zullen zijn.

Andere activiteiten

De stichting IKL geeft een blad uit met de naam Hoogstamnieuws en tijdens de jaarlijkse bloesemdagen organiseert IKL in samenwerking met IVN-natuurguiden wandeltochten langs de Zuid-Limburgse hoogstamboomgaarden. Op deze, door guiden begeleidde, ontdekkingstochten kunnen belangstellenden gratis mee. IKL doet meer om het behoud van boomgaarden te stimuleren. Zo wordt er bijvoorbeeld al jaren de Cursus Hoogstamvruchtboomen georganiseerd. Deze goed bezochte cursus wordt in Noord- Midden en Zuid-Limburg gegeven (info tel 0475-352000) en verhoogt de kennis van aanleg en onderhoud van een hoogstamboomgaard.

Drachtplanten en erfbeplantingen

In Noord- en Midden-Limburg zijn in het kader van de erfbeplantingsactie van DLG, LLTB en IKL in 1998 maar liefst 237 erfbeplantingen door eigenaren van erven aangelegd. Hierbij is veel nadruk gelegd op de aanplant van inheemse drachtplanten. Het gaat om de vijf regio's rond Helden, Horst, Roermond, Weert en Venray. De landschapsarchitecten die de plannen opstelden hebben daarbij meer dan voldoende oog gehad voor het inheems plantmateriaal, waaronder duizenden sleedoorns en vuilbomen.

Fruitbomen leveren met hun ontelbare bloemen stuifmeel en nectar (Foto: M. Schyns)

Het gaat hier om de volgende drachtbomen en -struiken:

Paardekastanje	159
Boskriek	30
Robinia Pseudo-acacia	36
Lijsterbes	25
Lindes Tilia Cordata winterlinde	71
Tilia Platyphyllos zomerlinde	435
Tilia tomentosa zilverlinde	51
Tilia vulgare Gewone of Hollandse linde	85
hoogstamfruitbomen	1.468
Totaal honingende bomen	2.360

Bosplantsoen (struiken) waarvan drachtplanten (erven-actie 98)

22 Zoete kers	491
Inheemse vogelkers	379
Sleedoorn	3.797
Wegedoorn	300
Vuilboom of sporkehout	2.588
Kardinaalsmuts	3.053
Lijsterbes	1.716
Totaal drachtplanten	12.324

Dit najaar wordt de erfbeplantingsactie uitgebreid tot Zuid-Limburg.

Oude glorie

Al met al is het IKL een organisatie die veel voor de drachtverbetering in Limburg betekent. Het authentieke landschap is eeuwen lang een rijke dracht geweest voor bijen. Als het aan de stichting ligt krijgen onze honingbijen een deel van die dracht terug in de vorm van erfbeplantingen, fruitbomen, met eromheen meidoornhagen en een stuk verderop een laan van lindebomen of kastanjes. Hier en daar een roggeakker met korenbloemen met daaromheen een houtwal met vuilboom en bramen. Een paradijs voor honingbijen!

Public Relations

Eigenlijk is het jammer dat een discussie tussen imkers en IKL in de krant terecht gekomen is. Zowel de Limburgse imkers als de stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen zijn niet gebaad bij dit soort aandacht. Ik hoop dat er in het vervolg artikeltjes gepubliceerd worden die het beider streven naar een natuurlijker omgeving met veel bloemenpracht onder de aandacht brengen. Om een groter publiek alleen al het begrip drachtverbetering uit te leggen zal je al heel gericht PR-werk moeten verrichten. Hier ligt een schone taak voor de imkersverenigingen.

Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland

Postbus 90, 6720 AB Bennekom
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
telefoon 0317422 422, telefax 0317424 180
e-mail: bijenhuis@tip.nl
bankrekening 53.90.42.897, Postbankrekening 84.68.01
openingstijden ma.- di.- do.-vr.: 09.00-15.00 uur,
wo.: 09.00-12.00 uur.

Het Bijenhuis (winkel)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
telefoon 0317422 733, telefax 0317424 180
e-mail: bijenhuis@tip.nl
Serveraansluiting VBBN Zoemlijst: listserv@lifenet.nl
open 1 april t/m 30 sept.: ma. 13.00-17.30 uur,
di. t/m vr. 08.30-17.30 uur, za 08.30 t/m 13.00 uur
1 okt. t/m 31 maart: di. t/m vr. 08.30-17.00 u.

Imkersbond ABTB

p/a Luttenbergerweg 74
8105 RV Luttenberg
telefoon 0572 356 006

Imkersbond LLTB

Wilhelminasingel 25, 6041 CH Roermond
Postbus 960, 6040 AZ Roermond,
telefoon 0475 381 777, bereikbaar: woensdag 12.30-16.30
uur en in dringende gevallen

Bond van Bijenhouders NCB/ZLTO

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg,
telefoon 013 583 63 50, telefax 013 54 35 579
bankrekening 15.12.09.200 t.n.v. B.v.B. NCB
bereikbaar: maandag 08.30-17.00 uur

Centraal Meldpunt Bijenziekten

Ambrosiushoeve (ma t/m vrij van 9.00 - 17.00 uur)
Ambrosiusweg 1, 5081 NV Hilvarenbeek
telefoon 013 542 5888

Spuitschade melden bij de A.I.D

Inspectie Noord en Oost, Zwolle, tel. 038 429 1300
Inspectie West, Utrecht, tel. 030 669 2669
Inspectie Zuid, Eindhoven, tel. 040 256 2562

Geslaagde reis Deurnse imkers naar Leszno

Jeanne van Etten van Homelen, imkersvereniging

St. Ambrosius Deurne

De gemeente Deurne heeft stedenbanden met de Poolse stad Leszno en met Batouri in Kameroen. Met imkers en zij die zich daarbij thuis voelen, zijn we op 27 mei met 47 personen naar Leszno vertrokken. De reis verliep voorspoedig, vertrek om 04.30 uur en aankomst om 18.00 uur in hotel Syrena bij het mooie meer van Boskowo. Na de avond boterham werd de omgeving verkend, mooie natuur met vogels, kikkers, en muggen. Iedereen voelde zich al snel op zijn gemak. Er werd een kaartje gelegd, een pivo (biertje) gedronken en veel 'gebuurt'.

De volgende dag gingen we naar Leszno. Op de mooie markt van Leszno ontmoetten we de officiële delegatie van het gemeentebestuur van Deurne. Onze burgemeester, de heer Jan Smeets, was zo juist benoemd tot ereburger van de stad Leszno. De imkers waren de eersten die hem daarmee konden feliciteren. Zaterdag werden we om 10 uur afgehaald door de voorzitter van de regionale imkervereniging uit Leszno. Een club van 800 leden en 16000 bijenkasten. We hebben twee imkers bezocht. De eerste imker had 68 volken. Hij had alles goed georganiseerd: een prachtige tuin met veel drachtplanten, actieve bijen, mooie kasten en een keurige geordende voorraadruimte met de lege raampjes. De Deurnse imkers hadden zich in hun bijenkappen gehuld, maar dat vond men daar overbodig. We werden gastvrij ontvangen, koffie met gebak, fris en een verse raam met raathoning werd verdeeld. Ook een glaasje mede lieten we ons goed smaken.

Vervolgens op naar de tweede bijenstand. Het imkers echtpaar had 124 volken. Een deel van de volken stond aan de bosrand met acacia's. De overige kasten stonden niet onder een dak, maar waren vrij in de tuin opgesteld. Ze waren kleurrijk beschilderd. We konden in de kasten kijken. De raten werden door latjes van elkaar gescheiden. Aan de bovenzijde waren de kasten afgedekt met papier, een lap stof en een dikke stromat. Zo konden de bijen ook een harde winter goed doorkomen. Het enthousiasme van de eigenaresse werkte aanstekelijk. Om al deze kasten bij te houden had ze twee keer per week vier uur nodig. De gemiddelde honingopbrengst lag op dertig kilo per volk. Men zei ons dat er geen bestrijdingsmiddelen worden gebruikt.

's Avonds zijn we in Leszno in Dom Cultura naar de uitvoering van de het Deurnse Operette koor geweest. We genoten, het was vreemd en toch bekend tegelijk.

Op zondag hebben we de Eucharistie viering in de Nicolaaskerk bijgewoond. Er waren veel jonge mensen aanwezig, waarschijnlijk ook omdat er een jongeren koor de dienst verzorgde. De mensen groot en klein, zagen er op hun paasbest uit. Kleine kinderen met parmantige hoedjes vertederden de aanwezigen. Met een gids gingen we de highlights van Leszno na. Onder andere het museum met zijn schilderijen van beroemde voorvaderen (de vrouw van Lodewijk XIV kwam uit Leszno), prachtige sieraden en oude gebruiksvoorwerpen. 's Middags hebben we een kastelentocht gemaakt waarbij we enkel van de vele kastelen aandeden.

Met het gevoel 'dit kan nog dagen voortgezet worden', moesten we op maandag de terugtocht aanvaarden. Terugreizend en terugkijkend vonden we dat wat voor ons een hobby, voor Poolse imkers een welkome bijverdienste is. Hun vakmanschap staat buiten kijf. We hebben gezien dat, net als bij ons, armoede niet meteen op straat te merken is. De mensen zijn vriendelijk, de winkels zijn goed voorzien, de wegen zijn goed, het landschap prachtig, de prijzen vallen mee en niemand van ons is iets kwijtgeraakt wat hij niet wilde! Kortom Polen is een land waaraan u zeker moet denken als u vakantieplannen gaat maken en Leszno moet u dan zeker bezoeken!

Een 'Pools' bijenraam. Foto: A. van Etten

Van de bestuurstafel

J.H. Caris

Kort verslag van de vergaderingen van het hoofdbestuur van 7 september en 25 oktober 1999. De belangrijkste onderwerpen die aan de orde kwamen waren:

- **Verkoop honingzemerij**

De stand van zaken met betrekking tot de verkoop van aandelen van de honingzemerij 'Het Zuiden' te Bostel. Een en ander is nog steeds niet tot ieders tevredenheid geregeld.

- **Het rapport Bedrijfsraad 2000**

Het hoofdbestuur is van mening dat de problemen die op de bijenhouderij afkomen zodanig zijn, dat kleine bonden daar niet adequaat op kunnen inspelen. Het hoofdbestuur is er voorstander van dat op korte termijn wordt onderzocht op welke manier een fusie van de 5 Nederlandse imkersorganisaties tot stand kan komen. Uiteraard hebben de leden hierbij het laatste woord.

- **De bijenverzekering**

die voorheen door de honingzemerij werd verzorgd, zal door de bonden worden voortgezet. Te zijner tijd ontvangen de afdelingen hierover nader bericht.

- **De bestuurlijke verantwoordelijkheid**

voor Ambrosiushoeve gaat naar Wageningen - Universiteit Research Centrum. De verantwoordelijkheid voor het onderzoek blijft bij de Ambrosiushoeve. Er is een begeleidingscommissie die voor wat betreft het 'bedrijfsleven' bestaat uit de heren Zevenbergen en Heessen, voorzitter van onze bond.

- **Amerikaans vuilbroed (AVB)**

Het landelijk onderzoek van honingmonsters op AVB heeft gelukkig weinig opgeleverd.

- **Registratie imkers en bijenstanden**

Na een uitbraak van een bijenziekte, bijvoorbeeld AVB, moet de RVV direct kunnen beschikken over de gegevens van imkers en bijenstanden in het besmette gebied. Dit in verband met de uit te voeren screening. Om die reden is afgesproken dat wij onze leden vragen om aan het secretariaat het aantal bijenvolken en de standplaatsen op te geven. De secretarissen van de afdelingen zijn inmiddels geïnformeerd.

- **Opleiding leraren bijenteelt**

Voorjaar 2000 zal (landelijk) een opleiding voor leraar bijenteelt voor beginnerscursussen starten. De kosten zullen voor de deelnemers ± f 600,- bedragen. Ook personen die geen onderwijsbevoegdheid bezitten kunnen zich opgeven. Met hen zal een intake-gesprek worden gehouden. Kandidaten kunnen nadere informatie krijgen bij het bondssecretariaat. Het hoofdbestuur zou het erg op prijs stellen als een of meerdere personen uit ons werkgebied aan de opleiding zouden deelnemen.

- **Redactie Bijen**

Ons redactielid, dhr. Martin Schyns zal zijn

werkzaamheden als redactielid per 1 januari 2000 staken. Gezocht wordt naar een opvolger.

- **Studiedag**

De studiedag werd gehouden op zaterdag 25 september j.l. De organisatie was in handen van de regio Zuid. Alles liep perfect. Het was een bijzonder geslaagde studiedag. De studiedag 2000 zal georganiseerd worden in samenwerking met de regio Noord.

Studiedag Bijenhoudersbond NCB/ZLTO 1999

M.J. van Iersel

Zaterdag 13 november j.l. werd in het schoolgebouw van de Helicon te Bostel de jaarlijkse studiedag gehouden met als thema 'Gezonde bijen, óók na 2000'.

- **Ontmoetingsdag**

De jaarlijkse studiedag geeft de imkers niet alleen de gelegenheid zich over allerlei actuele zaken te informeren. Deze dag is uitgegroeid tot een jaarlijkse ontmoetingsdag van vele imkers. Ongeveer 250 bezoekers telde de studiedag, waarvan velen van buiten het werkgebied van de bijenhoudersbond NCB/ZLTO. Naast de mogelijkheid zich te verdiepen in interessante actuele informatie tijdens de lezingen, heeft de studiedag de imker en zijn partner ook veel te bieden aan interessante dingen naast het imkeren. Antiquarische en tweedehands bijenboeken, bijenpostzegels voor de filatelisten, hebbedingetjes die iets te maken hebben met bijen, een markt voor bijenspullen, een tentoonstelling bijenhuisvlijt.

- **Opening studiedag**

De voorzitter van de bijenhoudersbond, de heer Jan Beekman heette iedereen welkom. In zijn openingswoord stond hij even stil bij twee belangrijke actuele ontwikkelingen: Voor een goede bestrijding van Amerikaans vuilbroed in de toekomst wordt de registratie van alle imkers steeds dwingender. Bovendien vragen de kosten van de bestrijding om een bezinning over hoe dit in de toekomst betaald zal moeten worden. Een tweede belangrijk thema werd gevormd door het streven naar meer samenwerking; de gedachten gaan in de richting van een federatie van de drie zuidelijke bonden met een secretariaat, een federatie van alle imkersorganisaties met een uiteindelijke fusie. Stof genoeg om over na te denken. De voorzitter bedankte de studiedagcommissie voor het vele en het voortreffelijke werk en wenste iedereen een aangename dag.

- **De lezingen**

- **Algemene hygiëne ter voorkoming van bijenziekten**
De heer J. Veenhof werkte dit thema uit als inleiding op

J. Veenhof tijdens zijn lezing. Foto: A. Rietveld

de overige lezingen. Aan de hand van de gevaren die onze bijen vanuit het milieu bedreigen is het van groot belang dat de imker de weerstand van zijn bijenvolken tegen alle mogelijke aanvallen zo veel mogelijk bevordert.

Hij moet de infectiedruk zo laag mogelijk houden door conditie en constitutie zo hoog mogelijk op te voeren. In tijden van extreme infectiedruk kan het gebruik van ontsmettingsmiddelen of geneesmiddelen wel eens nodig zijn, maar dat is geen hygiëne. Hygiëne is meer dan schoonmaken. Hygiëne is de bijen voortdurend gereed maken en houden voor strijd tegen ziekteverwekkers.

• Het omgaan met Amerikaans vuilbroed

Dhr. H. van Schuppen ging in zijn verhaal met de gebruikelijke feiten en overwegingen in op de ziekte, oorzaken van besmetting, preventie en verspreiding. Bij het bespreken van de meldingsplicht kwamen enige zaken aan de orde die bepaald nog niet tot het gewone imkeren horen: Imkers zijn niet geregistreerd. Het is niet bekend bij welke imkerijen sporen voorkomen. Bij het uitwisselen van materialen is er geen vanzelfsprekende garantie over het vrij zijn van sporen. Imkers leveren geen bijdragen in de kosten. Imkers zijn niet gehouden preventieve maatregelen te nemen. Het ontbreekt de imkers aan een financiële prikkel om zelf maatregelen te nemen.

Ook leverde de bespreking van het honingonderzoek nieuwe gezichtspunten op. Wat kan de imker zelf doen als hij vrijwillig een voederkransmonster heeft ingestuurd en de uitslag is dat hij volken heeft met sporen van AVB. Uitgaande van het standpunt dat ziektepreventie een verantwoordelijkheid is van de imkerijsector zelf, kan hij de volgende maatregelen nemen: Het besmette volk doden, kast schoonmaken en ontsmetten, ramen en raten verbranden, overige volken onder strenge controle houden, contacten met de imkerij van collega-imkers vermijden.

• Opsporing en bestrijding van de tracheeënmijs

Dhr M. Asperges behandelde deze bijna vergeten bijenziekte. Hij beschreef bouw en levenswijze van de mijs. Het ontwikkelingsbeeld dat een ziek volk in de loop van het jaar laat zien. De wijze waarop het onderzoek

gedaan wordt. Bij de bestrijding komen we een aantal middelen tegen die we kennen van de bestrijding van de varroamijt, zoals etherische oliën, met name thymol en methol. Verder Folbex in diverse vormen. De oude Belgische PK-rookkaarsen kwamen ook ter sprake en blijken nog steeds een goede mijtdodende werking te hebben.

Het experiment van de Ambrosiushoeve van 1982 - 1985 op Ameland leert dat deze mijtziekte volken kan doden, zeker als de besmetting geconstateerd wordt op een moment hij al ernstige vormen aan genomen heeft, maar dat volken ook in staat zijn een besmetting op eigen kracht te overwinnen.

• Omgaan met varroa

Dhr W.J. Boot ging in op de noodzaak om verder te kijken dan een bestrijding van de varroamijt met Apistan. De resistentie van de mijs tegen dit middel komt eraan. Bovendien wordt het probleem van achterblijvende residuen van bestrijdingsmiddelen in de was steeds groter. Op de langere termijn moeten we af van chemische bestrijdingsmiddelen en een ander bestrijdingsconcept ontwikkelen. Hoe we de mijten ook bestrijden, we zullen in elk geval het aantal mijten in onze volken in de gaten moeten houden en de bestrijding aanpassen aan de situatie. Een bestrijding aan het einde van het seizoen is aan de late kant. De winterbijen worden dan geboren in de tijd dat we de meeste mijten in de volken hebben. Het ideale bestrijdingstijdstip ligt voor juli. Alleen met vangmethoden zoals de darrenraatmethode worden de mijten ruim op tijd bestreden. Nieuwe chemische middelen zullen ook niet snel meer toegelaten worden, omdat er voldoende alternatieven beschikbaar. Het betekent dat we dan weer echt trots kunnen zijn op de natuurzuivere honing die de bijen voor ons produceren.

Honingkeuring

Een vast onderdeel van de studiedag is de honingkeuring. Dit jaar waren er 60 inzendingen en werd er gekeurd volgens het nieuwe algemeen keuringsreglement. De Brabantse imkers moeten daar duidelijk nog aan wennen. Veel inzenders brachten wel drie potten mee, maar niet twee potten zonder en één met etiket. Daardoor was het aantal eerste prijzen dat werd toegekend duidelijk lager dan andere jaren, terwijl de kwaliteit van de aangeboden honing prima was. Onderstaande inzenders behaalden een eerste prijs:

M. Bodelier met gekristalliseerde honing

A. Heesakkers met heidehoning

C. van Holland met raathoning in flacon

J.G.M. Vordt met mede

M. Kolsters met wasfiguren

Afsluiting

De dag werd afgesloten met een loterij met, zoals dat hoort, veel prijzen, deels beschikbaar gesteld door brabantse handelaren in bijenteeltartikelen. Tot slot een woord van dank aan allen die zich hebben ingezet om deze studiedag tot een succes te maken.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vanderink

Wat een voorrecht om als VBBN-voorzitter een eerste bijdrage te leveren in een nieuwe eeuw en het nieuwe derde millennium van onze huidige jaartelling. Dat heeft geen van mijn voorgangers bereikt. Ik roep dan ook vaak uit: 'wat ben ik op tijd geboren!' Niettemin gaan wij als Hoofdbestuur (HB) tastend dit nieuwe millennium in. En steun ons alstublieft bij het vinden van de goede aanpak. Ik spreek uiteraard namens het Hoofdbestuur de wens uit dat wij een goede tijd tegemoet gaan. Dat hoeft niet te betekenen een probleemloze tijd. Niet naïef zijn. We hebben al een paar moeilijke zaken in het verschiet. Toch kan het een goede tijd worden als wij kans zien met volwassen discussie en flinke inzet die moeilijkheden te lijf gaan. In een probleemloze tijd valt er niets te leren. Het oplossen van moeilijkheden kan je sterker maken. Als wij daarin slagen, gaan wij een goede tijd tegemoet. De laatste tien jaar zijn we subsidies en de positie in LN&V kwijtgeraakt. We hebben het op sommige punten minder makkelijk, maar zijn we verzwakt? Ik stel, juist niet! We hebben aan zelfstandigheid en zelfbewustzijn gewonnen. Iets dergelijks speelt zich trouwens af bij conflicten in een vereniging. Negatief of perspectief op vernieuwing? Ik word af en toe gevraagd om te bemiddelen bij spanningen in een vereniging, of zo u wilt een conflict. Zo'n situatie noemen we negatief en we blijven graag op afstand. Nu moedig ik u niet aan om conflicten te veroorzaken, maar als ze zijn ontstaan, hoeft dat niet dramatisch te zijn. Vergun mij dat ik enige opmerkingen maak over de aanpak van dit soort spanningen, want ze komen mogelijk ook in uw omgeving voor, misschien nog onderhuids en wellicht kunt u een enkele tip gebruiken. Ten eerste. Als er ongerustheid ontstaat, laten we het een tijdje lopen om de kat uit de boom te kijken. Of omdat we ons niet bij machte voelen het aan te pakken en gemakshalve vertrouwen op de tijd 'die alle wonden heelt'. Helaas niet altijd. Of we kunnen niet precies doorzien wat er fout gaat en dan is het kwetsbaar om de discussie aan te gaan. Maar daarmee zijn wij meteen partij geworden in het conflict. Omdat we het te lang laten lopen. En dat is regel 1 bij conflicttherapie: niet laten slossen!

Meestal ontstaat de wrijving door verkeerd gedrag van iemand op een positie met invloed. Als meer personen er zich aan gaan storen, is er kans dat het wordt aangepakt. Zo'n aanpak verloopt vrijwel steeds via de beschuldiging. En verwijten roepen verzet op en zo ontstaat een biotoop waarin het conflict uitstekend kan gedijen. Veel effectiever - maar lastiger - is de weg van vragen stellen en objectivering: 'hoe is dat eigenlijk gegaan met...?' Dat

geeft de kans op uitleg en begrip. Ik noem dat de volwassen aanpak. Ieder kan in z'n waarde blijven. Een bijkomende versterking van de beschuldiging is dat, heel onrechtvaardig, de hele persoon slecht wordt verklaard, alleen omdat hij enkele zaken niet goed behandelt. Voor de goede kanten hebben we een blinde vlek. En, zoals gezegd, wij die het te lang lieten slossen, hebben een ander soort boter op ons hoofd.

Voor alle duidelijkheid, ik bepleit niet om een conflict 'zacht' aan te pakken. En met zacht bedoel ik vergoelijkend, zand erover en we zijn weer goede vriendjes. Een betere garantie voor een volgend conflict in de wachtkamer is er niet. Vrijwel net zo erg is het om een conflict 'hard' aan te pakken. Vuisten op tafel, betrokkenen onderuit halen op geruchten of vooroordelen. Ik bepleit een 'duidelijke' aanpak: de zorg deponeren, onduidelijkheid laten uitzoeken en pas als alle feiten op tafel liggen, een oordeel vormen. Het kan handig zijn dat relatieve buitenstaanders die objectivering verzorgen, mensen die nog geen oordeel hadden over de zaak en die door beide partijen aanvaard worden. Maar het trekken van conclusies is een zaak van de leden. En het kan zijn dat het oordeel tot harde conclusies moet leiden, maar nu op basis van objectivering. Dan is het te respecteren. Bij een volwassen aanpak behoort ook de instelling om als het even kan, met beide partijen verder te gaan. Met afspraken hoe beter te handelen. Dan hebben allen ervan geleerd en kun je met een zekere trots om de vernieuwing, samen verder gaan.

Een probleem ombouwen tot iets positiefs. Zou dat ons motto kunnen zijn voor het nieuwe millennium? Ik beloof u de problemen en denkt u vast na over de wijze waarop we die tegemoet treden.

Onderscheidingen VBBN 1999

Marga Canters

Ook in 1999 mochten weer veel VBBN-leden een blijk van waardering ontvangen.

- Verenigingsspelden worden uitgereikt bij langdurig lidmaatschap: leden die 25 jaar lid zijn ontvangen een verzilverde verenigingsspeld, 40 jaar lidmaatschap betekent een vergulde verenigingsspeld.
- Erespelden krijgen zij die een bestuursfunctie hebben uitgeoefend gedurende een periode van 10 jaar (verzilverde) en 25 jaar (vergulde).
- Een ereschildje krijgt men uitgereikt bij 50 jaar lidmaatschap.
- Een oorkonde wordt uitgereikt aan leden die zich op een of andere wijze verdienstelijk hebben gemaakt voor de subvereniging, óf die langer dan 60 jaar lid zijn.
- Een eredorfje komt toe aan degenen die zich verdienstelijk hebben gemaakt op meer dan plaatselijk niveau.

Het Hoofdbestuur van de VBBN wil de leden die hiervoor in aanmerking kwamen nogmaals danken voor hun inzet voor de VBBN.

De namen van ontvangers van een erespeld staan vet en die van ontvangers van een eredorfje zijn ook nog in hoofdletters gedrukt.

Almelo: W.J. de Jong

Almere: **R.J. VELDHUIZEN**

Apeldoorn: E.H.J. Kompanje, H. Kroese (oorkonde), R.R.H. van Luttikhuisen, Montauban van Swijndrecht, mw. W. Noorlander-Soetendaal, A. Steenberg, subvereniging Apeldoorn heeft tevens een kunstwerk van klei en een vlag ontvangen i.v.m. het 100-jarig bestaan
Beetsterzwaag: mw. W. Diemersen, B.R. vd. Leij, W. Oosterhoff, W.B. Termeer (ereschildje)

Beilen: **J.G. v.d. Tempel**

Bergen op Zoom: H.A. Breker, P.J. Koopman (ereschildje), J. Mutsaers, J. Termorshuizen (oorkonde), J. Zachariasse

Brummen: J. Hamer (ereschildje), D. van Reen
Bunnik/Houten: J.A.M. Berendsen, H.A. v.d. Grind, A. Koops, W.W. Stoffers, H.C.A. Vernooy, A.C. Wagenaar
Deventer/Diepenveen: W. Groenewold, S.G. Lijftogt en B. van Scherrenburg

Dieren: W. Nab

Ede: mw. T.J. Jonker-Folsche, **G.J. Staring**

Eerbeek: D. Blom en G.J. Zeisseink

Epe: A. Kok

Elburg/Oldebroek: **K. Bouw, H. van Boven**, W.J.F. Muis, A. v.d. Weg

Haarlem: P. Bakker (ereschildje) en H. van der Wateren (ereschildje)

Haren/Paterswolde: mw. F. Bloot-van 't Oor en S.H. Koster

Den Helder: W. de Jonge, J.C. Maters, **A. Slot**, D. Swaager, M.J. Wijngaard

Hengelo Gld.: W.A. Eijkelkamp, D. Lijftogt,

mw. B.H. Pape-Hofstede

Kampen: W. Kok

Lunteren: A. van Veldhuizen

Made: H.J.J. Oome, Th. de Zeeuw, C.M. Meulemans, J. Vriens

Midden Delfland: **B.J.W. VAN KUIJK**

Nieuwleusen: **J. van Berkum**, H. Meulenbelt sr., J.J. Nijdam

Noord-Hollands Midden: **S.C. Krom**, mw. **E. van Zwet**

N.- en Zuid-Beveland: C.D. de Feyter (ereschildje),

J.A. Koole (ereschildje/oorkonde)

Putten: P. Jager en **E. Timmer**

Renkum/Oosterbeek: F.G.A. Janssen (erelidmaatschap VBBN)

Schouwen-Duiveland: **E.J. Bergmans, D. van Eugen**, P.J. Flikweert, J. Fluijt, A.T. Huges, L. Kloet,

C.L. vd. Wekken

Stadskanaal: H. Groote

Steenwijk: G. Soer

Utrecht: Afdeling Sociale Insecten van de Universiteit

Utrecht, **F.G.M. Dieden**

Varsseveld: G.H. Wessels

Velp: **Th.J. Moorman**

Walcheren: **B. de Graauw**

West-Friesland: P. Bos, H. Hiemstra, N. Keulen, J. Schaper

Vriezenveen: J. ten Cate (ereschildje)

Zutphen: **E. de Boer**

Het Bijenpaviljoen Floriade 2002

Het is al weer een tijd geleden dat u iets over dit onderwerp heeft kunnen lezen, toch mag er niet van worden uitgegaan dat wij al die tijd stil hebben gezeten. Met een klein aantal, maar enthousiaste, mensen hebben we al heel wat ideeën de revue laten passeren. En we denken dat het goed en noodzakelijk is dat u, als lid van de VBBN, hiervan op de hoogte bent.

Waar denken we op dit moment aan

Er moet een gebouw komen waar wij (de imkers) zich aan het brede publiek kunnen presenteren, zonder dat er risico's ontstaan van bijensteken. We moeten het nut van de honingbij, vooral het werk van de bestuiving, onder de aandacht van de bezoekers brengen. Het gebouw zal ook een bijdrage hieraan moeten geven en zo mogelijk meer dan dat. Een bevriende architect is ons hiermee bijzonder behulpzaam. Gedacht wordt aan een paviljoen, waarvan de buitenwanden worden gemaakt van strobalen met een aflopend dak, begroeid met mossen en sedum, de vliegbijsen zullen de kasten c.q. korven verlaten door een opening door het dak. Over de inrichting van dit paviljoen zijn de ideeën nog niet ver genoeg om er mee naar buiten te komen. Vast staat dat het voor een breed publiek interessant moet zijn. We moeten er ook vanuit gaan dat tijdens de duur van de Floriade, ongeveer zes maanden, er elke dag enkele personen aanwezig moeten zijn om de bezoekers te woord te staan en voor te lichten. Ook dit vraagt nogal iets van vrijwilligers.

Op dit moment is het grootste probleem de financiën! We gaan er vanuit dat de investeringskosten ongeveer f 75.000,- gaan bedragen. Het Hoofdbestuur heeft ons laten weten dat zij niet de mogelijkheid hebben om dit bedrag op tafel te leggen. Ook heeft de Floriade-organisatie gezegd dat men graag bereid is om mee te denken en hulp willen bieden waar dit noodzakelijk is, maar dat er gezocht moet worden naar de mogelijkheid van sponsoring. De vraag aan u is: 'Wie heeft goede ingang tot bedrijven die wij zoeken en die ons kunnen én willen helpen?

Let wel, het gaat dus niet om het noemen van bedrijven, maar om een introductie bij personen van bedrijven, die als tegenprestatie naamsvermelding, ons met een behoorlijk bedrag willen steunen. De Floriade is bij uitstek de plaats waar we over het nut en noodzaak van onze hobby kunnen vertellen. Het zou jammer zijn als we om financiële redenen moeten afhaken.

Namens de Werkgroep, Jos en Piet Hooyman,

Aalsmeerderweg 411, 1432 EC Aalsmeer, 020-6450217 of 0297-325177.